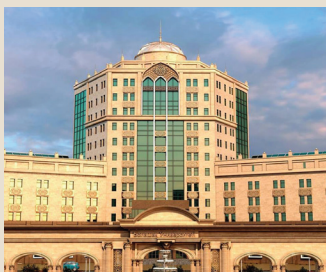

МОЛОДОЙ УЧЁНЫЙ

ISSN 2072-0297

МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ

СПЕЦВЫПУСК

Алғашқы логопедиялық
ізденістер 2023

Первые логопедические поиски.

Структурное подразделение «Болашак»
Кызылординского Открытого
университета»

Является приложением к научному журналу
«Молодой ученый» № 24 (471)

24.1
2023

Молодой ученый

Международный научный журнал

№ 24.1 (471.1) / 2023

Издается с декабря 2008 г.

Выходит еженедельно

Главный редактор: Ахметов Ильдар Геннадьевич, кандидат технических наук

Редакционная коллегия:

Жураев Хусниддин Олтинбоевич, доктор педагогических наук (Узбекистан)
Иванова Юлия Валентиновна, доктор философских наук
Каленский Александр Васильевич, доктор физико-математических наук
Кошербаева Айгерим Нуралиевна, доктор педагогических наук, профессор (Казахстан)
Куташов Вячеслав Анатольевич, доктор медицинских наук
Лактионов Константин Станиславович, доктор биологических наук
Сараева Надежда Михайловна, доктор психологических наук
Абдрасилов Турганбай Курманбаевич, доктор философии (PhD) по философским наукам (Казахстан)
Авдеюк Оксана Алексеевна, кандидат технических наук
Айдаров Оразхан Турсункожаевич, кандидат географических наук (Казахстан)
Алиева Тарана Ибрагим кызы, кандидат химических наук (Азербайджан)
Ахметова Валерия Валерьевна, кандидат медицинских наук
Бердиев Эргаш Абдуллаевич, кандидат медицинских наук (Узбекистан)
Брезгин Вячеслав Сергеевич, кандидат экономических наук
Данилов Олег Евгеньевич, кандидат педагогических наук
Дёмин Александр Викторович, кандидат биологических наук
Дядюн Кристина Владимировна, кандидат юридических наук
Желнова Кристина Владимировна, кандидат экономических наук
Жуйкова Тамара Павловна, кандидат педагогических наук
Игнатова Мария Александровна, кандидат искусствоведения
Искаков Руслан Маратбекович, кандидат технических наук (Казахстан)
Калдыбай Кайнар Калдыбайулы, доктор философии (PhD) по философским наукам (Казахстан)
Кенесов Асхат Алмасович, кандидат политических наук
Коварда Владимир Васильевич, кандидат физико-математических наук
Комогорцев Максим Геннадьевич, кандидат технических наук
Котляров Алексей Васильевич, кандидат геолого-минералогических наук
Кузьмина Виолетта Михайловна, кандидат исторических наук, кандидат психологических наук
Курпаяниди Константин Иванович, доктор философии (PhD) по экономическим наукам (Узбекистан)
Кучерявенко Светлана Алексеевна, кандидат экономических наук
Лескова Екатерина Викторовна, кандидат физико-математических наук
Макеева Ирина Александровна, кандидат педагогических наук
Матвиенко Евгений Владимирович, кандидат биологических наук
Матроскина Татьяна Викторовна, кандидат экономических наук
Матусевич Марина Степановна, кандидат педагогических наук
Мусаева Ума Алиевна, кандидат технических наук
Насимов Мурат Орленбаевич, кандидат политических наук (Казахстан)
Паридинова Ботагоз Жаппаровна, магистр философии (Казахстан)
Прончев Геннадий Борисович, кандидат физико-математических наук
Рахмонов Азизхон Боситхонович, доктор педагогических наук (Узбекистан)
Семахин Андрей Михайлович, кандидат технических наук
Сенцов Аркадий Эдуардович, кандидат политических наук
Сенюшкин Николай Сергеевич, кандидат технических наук
Султанова Дилшода Намозовна, доктор архитектурных наук (Узбекистан)
Титова Елена Ивановна, кандидат педагогических наук
Ткаченко Ирина Георгиевна, кандидат филологических наук
Федорова Мария Сергеевна, кандидат архитектуры
Фозилов Садриддин Файзуллаевич, кандидат химических наук (Узбекистан)
Яхина Асия Сергеевна, кандидат технических наук
Ячинова Светлана Николаевна, кандидат педагогических наук

Международный редакционный совет:

Айрян Заруи Геворковна, кандидат филологических наук, доцент (Армения)
Арошидзе Паата Леонидович, доктор экономических наук, ассоциированный профессор (Грузия)
Атаев Загир Вагитович, кандидат географических наук, профессор (Россия)
Ахмеденов Кажмурат Максutowич, кандидат географических наук, ассоциированный профессор (Казахстан)
Бидова Бэла Бертовна, доктор юридических наук, доцент (Россия)
Борисов Вячеслав Викторович, доктор педагогических наук, профессор (Украина)
Буриев Хасан Чутбаевич, доктор биологических наук, профессор (Узбекистан)
Велковска Гена Цветкова, доктор экономических наук, доцент (Болгария)
Гайич Тамара, доктор экономических наук (Сербия)
Данатаров Агахан, кандидат технических наук (Туркменистан)
Данилов Александр Максимович, доктор технических наук, профессор (Россия)
Демидов Алексей Александрович, доктор медицинских наук, профессор (Россия)
Досманбетов Динар Бакбергенович, доктор философии (PhD), проректор по развитию и экономическим вопросам (Казахстан)
Ешиев Абдыракман Молдоалиевич, доктор медицинских наук, доцент, зав. отделением (Кыргызстан)
Жолдошев Сапарбай Тезекбаевич, доктор медицинских наук, профессор (Кыргызстан)
Игисинов Нурбек Сагинбекович, доктор медицинских наук, профессор (Казахстан)
Кадыров Кулуг-Бек Бекмуратович, доктор педагогических наук, и.о. профессора, декан (Узбекистан)
Каленский Александр Васильевич, доктор физико-математических наук, профессор (Россия)
Козырева Ольга Анатольевна, кандидат педагогических наук, доцент (Россия)
Колпак Евгений Петрович, доктор физико-математических наук, профессор (Россия)
Кошербаева Айгерим Нуралиевна, доктор педагогических наук, профессор (Казахстан)
Курпаяниди Константин Иванович, доктор философии (PhD) по экономическим наукам (Узбекистан)
Куташов Вячеслав Анатольевич, доктор медицинских наук, профессор (Россия)
Кыят Эмине Лейла, доктор экономических наук (Турция)
Лю Цзюань, доктор филологических наук, профессор (Китай)
Малес Людмила Владимировна, доктор социологических наук, доцент (Украина)
Нагервадзе Марина Алиевна, доктор биологических наук, профессор (Грузия)
Нурмамедли Фазиль Алигусейн оглы, кандидат геолого-минералогических наук (Азербайджан)
Прокопьев Николай Яковлевич, доктор медицинских наук, профессор (Россия)
Прокофьева Марина Анатольевна, кандидат педагогических наук, доцент (Казахстан)
Рахматуллин Рафаэль Юсупович, доктор философских наук, профессор (Россия)
Ребезов Максим Борисович, доктор сельскохозяйственных наук, профессор (Россия)
Сорока Юлия Георгиевна, доктор социологических наук, доцент (Украина)
Султанова Дилшода Намозовна, доктор архитектурных наук (Узбекистан)
Узаков Гулом Норбоевич, доктор технических наук, доцент (Узбекистан)
Федорова Мария Сергеевна, кандидат архитектуры (Россия)
Хоналиев Назарали Хоналиевич, доктор экономических наук, старший научный сотрудник (Таджикистан)
Хоссейни Амир, доктор филологических наук (Иран)
Шарипов Аскар Калиевич, доктор экономических наук, доцент (Казахстан)
Шуклина Зинаида Николаевна, доктор экономических наук (Россия)

На обложке изображен персонаж фильмов Ильи Хржановского «ДАУ. Теория струн» и «ДАУ. Никита Таня» *Никита Некрасов*.

Герой этих фильмов, ученый Никита Некрасов — физик-теоретик, изучающий наш мир и миры, которые могли бы быть. Он отказывается делать выбор между математикой и физикой, между одной женщиной и другой и размышляет о сосуществовании параллельных вселенных. На научных конференциях, которые посещают как именитые зарубежные ученые, так и подрастающее поколение юных физиков, Некрасов увлеченно рассуждает о красоте теории струн. Всем своим женщинам — библиотекарше Кате, ученому секретарю Зое, начальнику отдела Светлане — он пытается объяснить теорию собственной полигамии и возможность большого чувства, которого хватит на всех.

Второй фильм про Никиту Некрасова «ДАУ. Никита Таня» еще глубже затрагивает личную жизнь героя. К ученому Никите Некрасову в закрытый Институт физических проблем приезжают его жена и маленькие дети. Пока семьи не было рядом, физик успел влюбиться в других женщин. В откровенных беседах со своей супругой — в спальне, в столовой, на прогулке — он пытается убедить ее в легитимности полигамных отношений и проверить границы ее безусловной любви.

Ученого Никиту Некрасова в этих фильмах играет Никита Александрович Некрасов (1973) — российский учёный, специалист по теоретической и математической физике, профессор Саймонсовского центра геометрии и физики в университете

Стоуни-Брук, штат Нью-Йорк, США. Профессор Российской академии наук.

Нельзя с уверенностью сказать, что ученый играет самого себя. Однако так сложилось, что почти все герои в фильмах Ильи Хржановского носят те же имена, что и те, кто их играет. Тем более что в чем-то они даже похожи.

Никита Александрович Некрасов известен своими работами по квантовой теории поля, по теории струн и по математической физике. За открытие некоммуникативных инстантонов (совместно с А. С. Шварцем в 1998 г.), некоммутативных монополей и струн (совместно с Д. Гроссом) и за работы о связи систем многих частиц и калибровочных теорий Некрасов (совместно с А. Горским) был награждён в 2004 году премией Жака Эрбрана Французской академии наук. За вклад в теорию топологических струн и калибровочных теорий в том же году он был награждён премией Германа Вейля.

В 2008 году совместно с Д. Мауликом, А. Окуньковым и Р. Пандхарипанде сформулировал ряд важных гипотез, связывающих теорию Громова — Виттена и теорию Дональдсона — Томаса, за которые все четыре автора были удостоены премии Compositio Prize в 2009 году. С тех пор некоторые из этих гипотез были доказаны.

*Информацию собрала ответственный редактор
Екатерина Осянина*

СОДЕРЖАНИЕ

Әбдісұлтанова Ж. Д. Мүмкіндігі шектеулі балаларға арналған мектепте логопед жұмысын ұйымдастыру 1	Есмахан Г. Ж. Жазуы мен оқуындағы кемістіктердің алдын алу жұмыстары..... 9
Ташкенбаева А. Ж. Логопедиялық жұмыста тыныс алудың маңыздылығы 2	Шәкидаева Б. Б. Түзету мекемелеріндегі логопед маманның атқаратын жұмысы ерекшелігі 11
Ерланова Г. Е. Сөйлеу тілінің артикуляция аппаратының мүшелерін тексеру жұмыстары..... 3	Мақсұтова А. М. Дыбыс айту кемшіліктерін түзетудегі логопедиялық жұмыс кезеңдері 12
Ташжан Н. Т. Логопедия сабақтарында дидиктикалық ойын арқылы балалардың тілін дамыту жұмыстары.... 4	Смағұлова Н. Ж. Қазақ тіліне оқытудың практикалық және түзетушілік бағыттары 13
Жетписбаева А. Е. Мектеп жасына дейінгі балаларды байланыстыра сөйлеуге үйретудің әдістері..... 5	Сәкенова С. Б. Ақыл-есі кем төменгі сынып оқушыларының сөздік қорының қалыптасу деңгейін зерттеу 14
Жайлаубаева Д. М. Қазақ тіліне тән дауысты дыбыстарды диагностикалау..... 6	Тауекелова А. Д. Жалпы тіл кемістігі бар балалалармен жүргізілетін логопедиялық жұмыстың ерекшелігі.....15
Оразғалиева А. Б. Бала бақша тәрбиешілерінің тіл мүкістігі бар балалармен жұмысының ерекшеліктері..... 7	Амангелді Ж. Б. Көмекші метептің жоғарғы сынып оқушыларының сөздік қорын дамыту 16
Серікбай Б. Е. Арнайы мектеп оқушыларының жазу ерекшеліктері..... 8	

Мүмкіндігі шектеулі балаларға арналған мектепте логопед жұмысын ұйымдастыру

Әбдісұлтанова Жансая Дастанқызы, студент

Ғылыми жетекші: Ибраев Сакен Ашимович, медицина ғылымдарының кандидаты, аға оқытушы
Қызылорда «Болашақ» университеті (Қазақстан)

Берілген мақалада мүмкіндігі шектеулі балаларға арналған мектепте логопед жұмысын ұйымдастыру қарастырылған.

Кілтті сөздер: логопед, диагностика, церебральды, модуляция.

Организация работы логопеда в школе для детей с ограниченными возможностями здоровья

Абдисултанова Жансая Дастановна, студент

Научный руководитель: Ибраев Сакен Ашимович, кандидат медицинских наук, старший преподаватель
Кызылординский университет «Болашақ» (Казахстан)

В статье рассматривается организация работы логопеда в школе для детей с ограниченными возможностями здоровья.

Ключевые слова: логопед, диагностика, церебральный, модуляция.

Сөздің адам үшін құндылығы соншалық, оны асыра бағалау қиын. Біздің әрқайсымыздың өмірімізде жақсы дамыған сөйлеу — бұл мектептегі оқудың табыстылығы, басқалармен тұлғааралық қарым-қатынастың сапасы, болашақ мамандықты таңдау және отбасылық өмірдің психологиялық жайлылығы.

Сөйлеу — жеке адамның визиттік картасының бір түрі. Денсаулық мүмкіндіктерін шектеу: тұрмыстық, әлеуметтік, кәсіптік немесе басқа қызметті жүзеге асыру мүмкіндігін немесе қабілетін белгілі бір түрде және көлемде толық немесе ішінара шектеуге әкеп соғатын психикалық, физиологиялық немесе анатомиялық құрылымның немесе функцияның кез келген жоғалуы немесе олардан ауытқуы. Адам үшін қалыпты болып саналады. Өтемақы немесе қалпына келтіру мүмкіндігінің дәрежесіне байланысты мүгедек болуы мүмкін [1].

Логопедиялық қолдау (әсіресе орыс тілінде және оқуда) дамытуға көмектесу мақсатында жүзеге асырылады.

Мүмкіндігі шектеулі баланы сүйемелдеу үшін педагог-логопед алдына нақты мақсат пен міндеттер қояды. Мақсаты: ауызша сөйлеудегі кемшіліктерді түзету және жазу мен оқу процесіне қатысатын жоғары психикалық функцияларды дамыту

Логопед жұмысының кезеңдері — мүмкіндігі шектеулі баланың сөйлеу дамуының жеке ерекшеліктерін диагностикалау. Диагностикалық — жалпы және сөйлеу дамуының бұзылыстары бар балаларды анықтау, ақаудың құрылымы мен ауырлық дәрежесін анықтау, жалпы және сөйлеу дамуының динамикасын қадағалау.

Диагностика процесі әрбір бала өз деңгейінде және оған қолжетімді құралдармен жауап бере алатындай етіп ұйымда-

стырылуы керек. Күлімсіреу, ым-ишара, теріске шығару белгісі, нысанға көзқарасты бекіту және т.б.

Тарих деректеріне кейбір күмәнмен қарау керек, өйткені ата-аналардың көпшілігі өз балаларының ерте моторикасының дамуы туралы сұрақтарға әрқашан адекватты жауап береді.

Емтихан жүргізетін маман ретінде басты міндет — бастапқы бұзушылықты дұрыс анықтау, яғни диагностикалық қателерді болдырмау. Қазіргі уақытта мектепте психикалық дамуы тежелген немесе ақыл-ой кемістігі, балалық аутизм, церебральды сал ауруы бар балалар бар. Ақыл-ой кемістігі — әр түрлі дәрежедегі және әртүрлі себептермен тұлғаның қоғамдағы қызметін, танымдық қабілеттерін және әлеуметтік мінез-құлқын бұзатын, жасына сәйкес келетін өте біркелкі емес жағдайлар тобы [2].

Сөйлеудің жетіспеушілігі ым-ишарамен, түсініксіз дыбыстармен, белгілі бір мағына беретін ерекше сөздермен өтеледі. Бұл балалар диалогтік сөйлеуге қабілетсіз. Бірінен соң бірі орындалатын бірнеше тапсырмалардан тұратын ересек адамның ауызша нұсқаулары үлкен қиындықпен қабылданады. Осы санаттағы балалардың ойлауы мен сөйлеуін дамыту үшін әрқайсысы сюжеттік оқиғаның бір бөлігін иллюстрациялау болып табылатын дәйекті суреттер жиынтығын, сондай-ақ әртүрлі схемаларды пайдалану пайдалы.

Церебральды сал ауруы (ЦПА) — ең алдымен қозғалыстың, тепе-теңдіктің және дене позициясының бұзылуымен көрінетін аурулар тобының жиынтық термині. Церебральды сал ауруы ми дамуының бұзылуынан немесе бұлшықет тонусын және қозғалыс белсенділігін (қозғалысын) бақылайтын мидың бір немесе бірнеше бөліктерінің зақымдануынан туындайды. Жүйке жүйесінің зақымдануының алғашқы көріністері туылғаннан

кейін анық болуы мүмкін, ал церебральды сал ауруының қалыптасуы белгілері нәресте кезінде де пайда болуы мүмкін [3].

Қорытындылай келсек, бастауыш мектеп жасындағы психикалық дамуы тежелген балалар басқа адамдардың сөйлеуін

жақсы түсінбейді, тек реңкті, интонацияны және көбінесе өздерінің тікелей қажеттіліктерімен байланысты жеке негізгі сөздерді қабылдайды. Өз бетінше сөйлеу негізінен жеке сөздер, қысқа сөз тіркестері түрінде көрінеді.

Әдебиет:

1. Намазбаева Ж., Сүлейменова Р. Дефектологиялық сөздік. — Алматы, 1993.
2. Пузанова Б. П. Дефектология: Словарь-справочник. — М., 1996.
3. Өмірбекова Қ., Серікбаев Қ. Логопедия. — А., 1996.

Логопедиялық жұмыста тыныс алудың маңыздылығы

Ташкенбаева Ардақ Жаңабайқызы, студент
 Ғылыми жетекші: Бақытбайқызы Айнур, аға оқытушы
 Қызылорда «Болашақ» университеті (Қазақстан)

Берілген мақалада логопедиялық жұмыста тыныс алудың маңыздылығы қарастырылады.

Кілтті сөздер: артикулятор, дауыс аппараты, дыбыстық жол, резонаторлық қызмет.

Значение дыхания в логопедической работе

Ташкенбаева Ардақ Жанабаевна, студент
 Научный руководитель: Бакытбайқызы Айнур, старший преподаватель
 Кызылординский университет «Болашақ» (Казахстан)

В статье рассматривается значение дыхания в логопедической работе.

Ключевые слова: артикулятор, голосовой аппарат, речевой тракт, резонаторная функция.

Тыныс алу жүйесі де, сөйлеуді жасауға қатысатын жоғарғы тыныс жолдарының қозғалатын элементтері — артикуляторлар атқарушы органдар болып табылатын көптеген бұлшықеттермен қозғалады.

Өкпенің газ алмасу функцияларын бір мезгілде қамтамасыз ету және белгілі бір акустикалық әсерлерді жасау қажеттілігі сөйлеу тынысы суретінің өзіндік ерекшелігін анықтайды. Қалыпты тыныс алудың қалыпты циклдары сөйлеу кезінде тән түрленеді. Сөз тіркесінің айтылуының алдында тереңірек тыныс пайда болады. Сөз тіркесі дем шығарғанда айтылады. Сөйлеудің дем шығаруы негізінен ауыз арқылы жүреді, мұрын саңылаулары арқылы ауаның кішкене бөліктері ғана шығады (мұрын дыбыстары). Сөйлеу кезіндегі тыныс алу орталығының жұмысына орталық жүйке жүйесінің жоғары деңгейінде орналасқан синтезді жасайтын және сөйлеу бағдарламасының орындалуын ұйымдастыратын жүйке механизмдері әсер етеді. Сөйлеудің екі негізгі түрі бар: әсерлі (сөйлеуді түсіну) және экспрессивті (ауызша белсенді сөйлеу).

Адамда арнайы дауыс аппараты — көмей және дауыс байламдары болады. Сөйлеуге қатысатын мүшелер екі топқа бөлінеді:

1) тыныс алу мүшелері (бронхтары мен трахеялары бар өкпелер);

2) дыбыс шығаруға тікелей қатысатын мүшелер.

Соңғыларының ішінде белсенді (қозғалатын), дауыс жолының көлемі мен пішінін өзгертуге және ондағы дем шығаратын

ауаға кедергі жасауға қабілетті және бұл қабілеттен айырылған пассивті (бекітілген) бар. Белсендіге көмей, жұтқыншақ, жұмсақ таңдай, тіл, ерін, пассивті — тістер, қатты таңдай, мұрын қуысы және мұрын қуыстары жатады. Барлық осы формацияларды сөйлеу аппаратының өзара байланысты үш бөлімі ретінде көрсетуге болады: генератор, резонатор және энергия [1].

Дыбыстық сөйлеу сигналдарының екі тәуелсіз айнымалы параметрі бар: дыбыс биіктігі және оның фонематикалық құрамы туралы ақпарат (буындағы дауысты дыбысқа тән). Бұл екі параметр екі түрлі механизммен қамтамасыз етіледі.

Біріншісі дыбыс деңгейін бақылайды және фонация деп аталады, ол көмейде локализацияланған, оның физикалық негізі байламдардың дірілі болып табылады.

Екіншісі — артикуляция, ол вокалдық трактат деп аталатын жерде жұмыс істейді. Артикуляция механизмінің физикалық негізі қуыс кеңістіктердің резонансы болып табылады. Екі механизмнің болуын растау сыбырлап сөйлеу болып табылады [2].

Сыбырлағанда дыбыстық реңк (дауыс) болмайды, фонация болмайды, сөйлеу тек артикуляция механизмімен қамтамасыз етіледі. Дыбыстың пайда болуында тыныс алу жолдарының және дауыс жолдарының шырышты қабаттарындағы табырлық реакциялардың маңызы аз емес. Резонаторлық қызмет осы бөлімшелердің қанмен толтырылу жағдайына байланысты. Қанмен қамтамасыз етудің жоғарылауы дыбыс түсінің (тембрінің) өзгеруіне әкеледі.

Тыныс алу жолдарының шырышты қабаты бездерінің секрециясы және дауыстық жолдар да сөйлеуге әсер етеді. Оның күшеюі дауыс жолының резонаторлық қасиеттеріне де әсер етеді. Мұрын-жұтқыншақтағы көп секреция мұрын дыбыстарын айтуды қиындатады, оларға мұрындық реңк береді. Гиперсоливатация ауыз қуысы, тістер, тіл және еріндер қатысатын барлық дыбыстардың пайда болуына әсер етеді. Бұл аймақ

қазірдің өзінде сөйлеуді қалыптастырудың стоматологиялық аспектісі болып табылады, оған тіс дәрігері назар аудару керек [3].

Қорытындылай келсек, сөйлеуді қалыптастырудың маңызды атқарушы бөлімдерінің бірі — дыбыстық жол, мұнда сөйлеудің фонематикалық және сыбырлы компоненттері артикуляцияның арқасында қалыптасады.

Әдебиет:

1. Керімбекова Ж. Мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеу қабілетінің тежелуі // Ұлағат.— 2007.— № 5.— 24–28 бб.
2. Өмірбекова Қ.Қ. Балалардың сөйлеу тілінің грамматикалық жағын тексеру әдістері // Хабаршы.— 2006.— № 1.— 31–36 бб.
3. Ермағанбет Ә. Психикалық дамуы тежелген балалардың психологиялық-педагогикалық сипаттамасы // Дефектология.— 2008.— № 4.— 3–4 бб.

Сөйлеу тілінің артикуляция аппаратының мүшелерін тексеру жұмыстары

Ерланова Гүлім Ерлановна, студент
 Ғылыми жетекші: Бақытбайқызы Айнур, аға оқытушы
 Қызылорда «Болашақ» университеті (Қазақстан)

*Берілген мақалада сөйлеу артикуляциялық аппаратының мүшелерін тексеру бойынша жұмыс мәселелері қарастырылады.
 Кілтті сөздер: логопед, түзету, диагностикалық жұмыстар.*

Работа по обследованию органов артикуляционного аппарата речи

Ерланова Гулим Ерлановна, студент
 Научный руководитель: Бакытбайқызы Айнур, старший преподаватель
 Кызылординский университет «Болашақ» (Казахстан)

*В данной статье рассматриваются вопросы работы по обследованию органов артикуляционного аппарата речи.
 Ключевые слова: логопед, коррекция, диагностические работы.*

Логопедтің жұмысы шартты түрде үш кезеңге бөлінеді: диагностикалық, коррекциялық және бағалау. Кезеңдердің әрқайсысының өз мақсаттары мен міндеттері, оларға жету технологиялары бар. Кезеңнің ұзақтығы тікелей тексеру және диагностикалық-коррекциялық-дамыту жұмыстары процесінде анықталатын әртүрлі факторлардың жиынтығы мен үйлесімділігімен анықталады. Бар сөйлеу бұзылыстарын түзетудің (компенсациялаудың) ең жоғары деңгейіне қол жеткізу баланы тестілеу және әңгімелесу кезінде алынған барлық ақпаратты, оның жақын ортасын: ата-аналарды немесе баланың мүдделерін білдіретін тұлғаларды, мұғалімдерді, және медицина және психология саласындағы мамандар.

Логопедиялық емтихан бір — бірімен тығыз байланысты сұрақтарға жауап беруге арналған. Диагностикалық жұмыста ұсақ-түйек немесе елеусіз фактілер болуы мүмкін емес, өйткені белгілі бір сөйлеу бұзылысының пайдасына қорытынды диагностикалық белгілердің жиынтығы негізінде жасалады. Кез келген анықталған жағдай субъектінің сөйлеу жағдайы туралы сол немесе басқа қорытындыға бейім және объективті этиопатогенетикалық көріністі және бар сөйлеу бұзылысының құрылымын сипат-

тайтын «мақұл» немесе «қарсы» шкаласына түседі. Бұл тұрғыда Томас Хакслидің ғылымның мәңгілік трагедиясы туралы айтуы орынды, ол ұсқынсыз фактілер әдемі гипотезаларды өлтіреді [1].

Артикуляциялық мүшелердің анатомиялық және топографиялық сипаттамалары сөйлеу қорытындысын құруда диагностикалық белгі бола алады. Кейбір жағдайларда артикуляциялық аппараттың жағдайы, мысалы, ринолалия немесе механикалық (органикалық) дислалияның әртүрлі формаларының пайдасына шешім қабылдаудың негізгі параметрі болып табылады.

Артикуляциялық моториканың бұзылыстары табиғатта органикалық және функционалды болуы мүмкін немесе екеуінің белгілерін біріктіреді. Сонымен қатар, олар сөйлеудің нақты бұзылуының суретінде де, басқа аурулар мен жағдайлардың клиникалық көрінісінде де көрінеді. Мысалы, олигофренияда психикалық саладағы мәселелердің ауырлығы мен артикуляциялық моториканың күйі арасында тікелей байланыс бар [2].

Перифериялық сөйлеу аппаратының құрылымы мен жұмысындағы кейбір мәселелерді қысқаша атап өтейік, олар дыбыстық сөйлеудің қайталануына қандай да бір түрде әсер етуі мүмкін.

- Ерін құрылымының бұзылуы:
- өте жұқа және қысқа;
  - қалың, массивті;
  - ерін (жоғарғы, төменгі) және сағыз (жоғарғы, төменгі) арасындағы қысқартылған немесе массивті байлаам.
- Жырық ерін:
- а) мұрынның терісі мен шеміршегінің деформациясы жоқ жасырын, толық емес жырық;
  - б) мұрынның терісі мен шеміршегінің деформациясы бар жасырын, толық емес жырық;
  - в) толық жырық.
- Тамақтану бұзылыстары:

- алдыңғы ашық тістеу — жабық азу тістері бар, алдыңғы тістер арасында саңылау анықталады;
  - бүйірлік ашық тістеу — молярлар жабылмайды, олардың арасында бір немесе екі жағында саңылау пайда болады;
  - прогения — төменгі жақ алға шығып тұрады, ал оның тістері жоғарғы жақ тістерін жауып тұрады;
  - прогнатия — жоғарғы жақ алға шығып тұрады, ал оның тістері төменгі жақ тістерін жауып тұрады [3].
- Қорытындылай келсек, артикуляциялық аппараттың құрылымында бір немесе басқа ерекшеліктің болуы оны сөйлеу бұзылысының пайда болуының басты себебі ретінде бөлуге әлі негіз емес.

Әдебиет:

1. Абаева Г. А., Ерболат А. Е. Дефектология негіздері. — Алматы, 2012.
2. Өмірбекова Қ. Қ., Оразаева Г. С., Төлебиева Г. Н., Ибатова Г. Б. Логопедия. — Алматы, 2011.
3. Өмірбекова К. К., Төлебиева Г. Н., Коржова Г. М., Оразаева Г. С. Логопедия негіздері. — Алматы, 2015.

Логопедия сабақтарында дидиктикалық ойын арқылы балалардың тілін дамыту жұмыстары

Ташжан Нұргүл Талғатқызы, студент

Ғылыми жетекші: Жәнібекова Сара Сериковна, педагогика ғылымдарының кандидаты, аға оқытушы
Қызылорда «Болашақ» университеті (Қазақстан)

Бұл мақалада логопедия сабақтарында дидиктикалық ойын арқылы балалардың тілін дамыту жұмыстары мәселесі қарастырылған. Кілтті сөздер: дидиктикалық ойын, коммуникативті дағды.

Работа по развитию речи детей через дидиктическую игру на уроках логопедии

Ташжан Нургул Талгатовна, студент

Научный руководитель: Жанибекова Сара Сериковна, кандидат педагогических наук, старший преподаватель
Кызылординский университет «Болашақ» (Казахстан)

В данной статье рассматривается проблема работы по развитию речи детей посредством дидиктической игры на уроках логопедии. Ключевые слова: дидиктическая игра, коммуникативный навык.

Ойын — мектепжасына дейінгі балалардың негізгі іс-әрекеті, демек, балалардың ойынға деген қажеттілігі де жоғары. А. С. Макаренко ойынға үлкен мән берген: «Баланың ойынға құмарлығы бар, оны қанағаттандыру керек. Оған ойнауға уақыт беріп қана қоймай, ойынды бүкіл өмірімен қанықтыру керек. Оның бүкіл өмірі ойын». Ойынның ойын-сауық сипаты бар, ол сөйлеу мотивациясын және өнімділікті арттырады. Ойын барысында әдейі емес оқу орын алады. Ойын тапсырмаларын орындау арқылы бала өз бетінше мақсатқа жете алады, бұл сөйлеу кемістігі бар балалар үшін маңызды шарт болып табылады. Адамды тірі әлемнің басқа өкілдерінен ерекшелендіретін сөз. Сөйлеудің арқасында біз бір-бірімізбен сөйлесеміз, ең бастысы қарым-қатынас арқылы адам өзін тұлға ретінде сезінеді. Мектепке дейінгі жас — сөйлеудің белсенді даму кезеңі. Ана тілін меңгеру баланың мектеп жасына дейінгі балалық шақтағы

ең маңызды меңгерулерінің бірі болып табылады және қазіргі мектепке дейінгі тәрбиеде балаларды тәрбиелеу мен оқытудың жалпы негізі ретінде қарастырылады. Л. С. Выготский жазғандай: «Баланың интеллектуалдық дамуы ғана емес, сонымен бірге оның мінезін, эмоциясының, тұлғасының қалыптасуы тікелей сөйлеуге тікелей байланысты деп тұжырымдауға барлық фактілік және теориялық негіздер бар».

Өздеріңіз білетіндей, балалардың сүйікті іс-әрекеті ойын. Ойын барысында балалар бір-бірімен қарым-қатынас жасайды, жаңа нәрселерді игереді және коммуникативті дағдыларды, ойлауды, сөйлеуді дамытады. Ойынсыз толыққанды психикалық даму болмайды және болуы да мүмкін емес. Ойын — баланың рухани әлеміне өмір беретін идеялар мен ұғымдар ағыны түсетін үлкен жарық терезе. Ойын — ізденімпаздық пен құмарлықтың алауын тұтандыратын ұшқын В. А. Сухомлинский. Ба-

ланың сөйлеуін дамыту балабақшада жүзеге асырылатын негізгі міндеттердің бірі болып табылады. Материалды жақсы меңгеру және сауатты сөйлеуді қалыптастыру үшін осы саладағы білімді жақсы меңгеруге ықпал ететін құралдар мен әдістерді пайдалану қажет. Мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеуін дамытудағы ең жақсы көмекші дидактикалық ойын болып табылады. Балабақшаның педагогикалық процесінде дидактикалық ойындарды пайдалану тәрбие мен оқытудың тиімділігін арттырады [1].

Дидактикалық ойындар — мектеп жасына дейінгі балаларды тәрбиелеу мен тәрбиелеу құралдарының бірі. Дидактикалық ойындар мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеуін дамытудың тиімді құралы болып табылады. Дидактикалық ойындарды жүйелі қолдану материалды жақсы меңгеруге ықпал етеді. Мектеп жасына дейінгі балаларда ойын барысында:

- сөйлеу мотивациясы артады, коммуникативті дағдылар сәтті дамиды;
- балалардың сөздік қоры байыды және белсендіріледі;
- сөйлеу тынысы және дұрыс артикуляция, сөйлеу логикасы, үйлесімді және бейнелі сөйлеу дамиды;

Әдебиет:

1. Өмірбекова Қ.Қ., Оразаева Г.С., Төлебиева Г.Н., Ибатова Г.Б. Логопедия.— Алматы, 2011.
2. Қазақ фольклоры мен халық педагогикасының мәселелері / Ред. А. С. Қоңыратбаев.— Алматы, 1984.

Мектеп жасына дейінгі балаларды байланыстыра сөйлеуге үйретудің әдістері

Жетписбаева Аружан Еркиновна, студент

Ғылыми жетекші: Балмаханова Сандуғаш Зиядин қызы, аға оқытушы
Қызылорда «Болашақ» университеті (Қазақстан)

Берілген мақалада мектеп жасына дейінгі балаларды байланыстыра сөйлеуге үйретудің әдістері қарастырылады.

Кілтті сөздер: тәрбие, ата-ана міндеті, дефектология, сөйлеу қабілеті.

Методика обучения дошкольников связной речи

Жетписбаева Аружан Еркиновна, студент

Научный руководитель: Балмаханова Сандуғаш Зиядиновна, старший преподаватель
Кызылординский университет «Болашақ» (Казахстан)

В данной статье рассматриваются методы обучения дошкольников связной речи.

Ключевые слова: воспитание, родительская задача, дефектология, речевая способность.

Ең алдымен, балалардың сөйлеу қабілетінің нашар болуы ата-ананың баласына бей-жәй қарауының нәтижесі. Көбінесе, ата-ана баласы тыныш болсын, жыламасын деп ұялы телефонды беріп, мән бермейді. Бұл баланың психикасына әсер етіп, тұйықталып, дұрыс сөйлемей қалады. Осындай қателік қазіргі 80% ата-ананың халі десем өтірік болмас. Бұл оқиғаның шешімін табу оп-оңай:

1. Баламен уақыт өткізу.
2. Мейлінше ана мен бала арасында жақсы қарым-қатынас құра білу қажет.

- диалогтік сөйлеу, оның құзыретті құрылымы жетілдірілді;
- зейінін, есте сақтауын, ойлауын, қиялын дамытады;
- балалар сөйлеу материалын көбірек есте сақтайды.

Дидактикалық ойын — кез келген ойын сияқты әрбір бала үшін таптырмас қуат көзі, өмір беретін күш. Дидактикалық ойындар балаларды баурап алады, оларға үлкен қызығушылық тудырады. Дидактикалық ойындардың арқасында бала қажетті білім мен дағдыларды тыныш алады. Ойын барысында бала қарым-қатынас жасайды, өз ойын, пайымдауын айтады, ол дұрыс грамматикалық құрылымды қалыптастырады, үйлесімді және диалогтік сөйлеуді дамытады. Дидактикалық ойындардың арқасында баланың сөйлеуі анық, түсінікті болады [2].

Қорытындылай келсек, соңғы жылдары сөйлеу тілі бұзылған балалар санының артуы байқалады. Қазіргі уақытта балалар компьютерде және телефонда көбірек уақыт өткізеді, үйдегі қарым-қатынас минимумға дейін азайды, ата-аналар балабақшадағы сөйлеуді дамыту сабақтары жеткілікті деп санайды, бірақ тәжірибеден көрініп тұрғандай, бұл жеткіліксіз сөйлеу дағдылары мен дағдыларын қалыптастыру.

3. Аптасына 1 рет болсын түрлі ойын-сауық жерлерге барып, баланың кругозорын кеңейту.

4. Ұялы телефон, компьютер, телевизор сынды заттарды өз уақытымен пайдалануға дағдылау.

5. Ең бастысы: балаға қол көтермеу [1].

Менің ойымша, баланың көңілінен шығатын, өзінің хоббиін табуға көмектесу қажет және сол хоббиі мен айналысуға жол іздеу керек. Мысалы: мен кішкентай кезімде скрипка үйірмесіне қатысқым келген. Дегенмен, әкем домбыра үйірмесіне қатыстырған болатын. Ақыр соңында, 2–3

жыл қатысып, шығып кеттім. Осыдан-ақ баланың өз ойын іске асыру керек екенін байқауға болады. Ата-аналардың көбісі жасайтын қателігінің бірі ол баланы кішкентай деп менсінбеу. Бұл әрине дұрыс емес, меніңше ата-ана өз баласын үлкен адамдарша қабылдап, үлкен өмірге осы бастан дайындау қажет. Мәселен, өзі шешім қабылдауға үйрету секілді. Яғни, хоббиін табуға көмектессек, ол бала шешім қабылдауға дағдыланып, өзі үйіміне барып, қайтып саналы бала болып өседі деп ойлаймын. Дегенмен де иә, бала алаңсыз балалық шақ өткізу керек: сол себептен де бір жағынан баласымен көңілді уақыт өткізіп, бір жағынан дұрыс тәрбие беру керек. Осылайша бір оқ пен екі қоянды атуға болады.

Келесі кезекте, мектеп жасына дейінгі балаларды сөйлетуге дефектолог мамандығы көмек қолын соза алады. Барлығымыз білетіндей, қазіргі кезде дефектолог мамандығы маңызды мамандық болып табылады. Бұл әрине көп балалардың сөйлеу қабілеті нашар дегенді білдіреді. Сол үшін де дефектолог мамандығы көптеген тер төгіп, жұмыс жасауда. Мысалы: балалармен уақыт өткізіп, пазл сынды ойыншықтар құрастырып, бала мен уақыт өткізу арқылы мүдірмей сөйлеуге жәрдемдеседі. Бірақ, жалғыз баланы ойнату арқылы емес баланың психологиясымен жұмыс жасайды. Яғни, баланың ішкі жан дүниесін біліп, жүрегінен орын алу арқылы ғана жетістікке жетеді [2].

Әдебиет:

1. Сүлейменова А. О., Орынбаева Э. Ә. Дефектология негіздері. — Алматы, 2008.
2. Намазбаева Ж. Дефектолог кеңесі. — Алматы, 1980.
3. Әмірбекова Қ., Серікбаев Қ. Логопедия. — Алматы, 1996.

Қазақ тіліне тән дауысты дыбыстарды диагностикалау

Жайлаубаева Дарига Мейржановна, студент
Ғылыми жетекші: Балмаханова Сандуғаш Зиядин қызы, аға оқытушы
Қызылорда «Болашақ» университеті (Қазақстан)

Берілген мақалада қазақ тіліне тән дауысты дыбыстарды диагностикалау мәселесі қарастырылады.

Кілтті сөздер: дефектолог маманы, тіл мәселесі.

Диагностика характерных для казахского языка гласных звуков

Жайлаубаева Дарига Мейржановна, студент
Научный руководитель: Балмаханова Сандуғаш Зиядиновна, старший преподаватель
Кызылординский университет «Болашақ» (Казахстан)

В данной статье рассматривается проблема диагностики гласных звуков, характерных для казахского языка.

Ключевые слова: специалист-дефектолог, языковая проблема.

Ең алдымен, тақырыпқа оралмас бұрын қазақ тіліне қалай оңай жеткізгеніміз жайында сөз қозғасам. Әрине, бұл бізге оңай жолмен келген жоқ. Қаншама батыр ұл-қыздарымыз ерлік жолында өз өмірлерін қиып, келешек ұрпақ үшін Қазақстан үшін көп еңбек сіңірген болатын және тәуелсіздігіміз бен қатар, жастар білімді, саналы-салиқалы болсын деп ғұлама ақында-

Ендігі кезекте, тақырыпқа оралсам. Мектеп жасына дейінгі балаларды байланыстыра сөйлеуге үйретудің әдістері: бағана айтып өткенімдей: әңгімеге тарту, ашық сөйлесу, түрлі баланың ойлау қабілетін жоғарылатуға арналған ойындарды ойнау, достарымен уақыт өткізу, телефонмен уақыт өткізу уақытын шектеу. Ең бастысы: ата-ана болып өз балаларына көңіл аудару қажет. Жұмыс, жұмыс деп баласының қашан тұйықталып қалғанын білмей жатқан ата-ана көптің қасы.

Айта кететін жайт, баланың сөйлеу қабілетіне жалғыз ата-ана емес, бауырлары да көмектесу қажет. Мысалы: аға, әпкелері. Себебі: үлкен адаммен сөйлесу арқылы да бала сол кісіге еліктеп, мүдірмей сөйлеп жатады. Бірақ, ол үшін саналы тұлға ретінде үлкен кісілер ауыздарына келген сөзді айтпау қажет. Тәрбиелі сөйлейтін болса, бала да сол адам секілді сөйлейтін болады. Маған ұнамайтын жағдай: ол баланың тілі тезірек шықсын деп кіп-кішкентай балаға балағат сөз үйретіп жатады. Дегенмен де бұл баланың психологиясына теріс әсер етеді деп ойлап жатқан кісі жоқ. Осы мәселемен де жұмыс жасау қажет деп ойлаймын. Себебі: кішкентай кезінде балағат сөз үйренген баланың үлкен кезінде де сол сөзді айтпау дағдыланып кетуі жоғары [3].

Сонымен, қорытындылайтын болсам: әрбір баланың сөйлеу, ойлау қабілеті дамығанын қаласақ, ол үшін өзіміз еңбектенуіміз қажет.

рымызда аянып қалған жоқ. Соның бірі барлығымыз білетін Ахмет Байтұрсынұлы.

Ахмет Байтұрсынұлы — 5 қыркүйек 1872 жылы Қостанай облысы, Жангелді ауданы, Ақкөл ауылында дүниеге келген. Қазақтың үлгі тұтар ақыны, зерттеушісі, Алаш орда өкіметінің мүшесі. Ахмет Байтұрсынұлы 1912 жылы тұңғыш «Әліпби»

жазды. Бұл «Әліпби» кітабының жарық көруі: халықтың болашағын ойлап, жаны ашығандықтан жазылған.

Келесі кезекте, ең алғаш мектеп ашқан ұстазымыз Ыбырай Алтынсарин. Ыбырай Алтынсарин — қазақтың аса көрнекті ағартушы-педагогы, 1864 жылы алғашқы қазақ мектебін ашқан, қазақтың «Ұлт ұстазы» деген атқа лайық болған ғұлама ұстаз [1].

Жалпы, қазақ тілінде 42 әріп бар. Әріптердің белгілі ретпен тізілген жиынтығын **әліпби** деп атаймыз. Бүгінгі тоқталатын тақырыбымыз қазақ тіліндегі дауысты дыбыстар. Қазақ тілінде 12 дауысты дыбыс бар. Қазақ тіліндегі дауысты дыбыстар: а, ә, о, ө, е, э, ұ, ү, ы, і, и, у.

Дауысты дыбыстар тілдің қатысына қарай **жуан** және **жіңішке** болып бөлінеді. Жуан дауысты дыбыстарға: а, о, ұ, ы, у жатады. Себебі: бұл әріптер тілдің кейін шегініп, үсті дөңестеу арқылы жасалуына байланысты. Ал, тілдің ілгері қарай созылуы арқылы **жіңішке** дауысты дыбыстар жасалады: ә, ө, ү, і, е, э, и, у.

Бұл жердегі у дыбысы бірде жуан, бірде жіңішке. Жуан, жіңішке екендігін сөздегі бастапқы дауысты дыбыстарға қарап ажыратамыз. Мәселен, оқу сөзінде «о» дыбысты жуан болғандықтан, «у» дыбысының жуан екендігін аңғаруға болады.

Ал, жақтың ашылуына қарай дауысты дыбыстар **ашық** және **қысаң** болып бөлінеді. Жақтың кең ашылуына байланысты дауысты дыбыстары ашық деп айтамыз: а, ә, о, ө, е, э. Жақтың тар ашылуына байланысты қысаң дауысты дыбыстарға: ұ, ү, ы, і, и, у дыбыстарды жатқызамыз.

Ерін мен езудің айтылуына қарай: **еріндік**, **езулік** болып бөлінеді. Еріндік дауысты дыбыстарға: о, ө, ұ, ү, у. Себебі: бұл дыбыстар еріннің дөңгеленіп алға қарай созылуы арқылы жаса-

лады. Езудің кейін қарай тартылуы арқылы езулік дауыстылар жасалады: а, ә, е, э, и, ы, і.

Ереже мен танысып өтсек, келесі айтылатын жайт: дауысты дыбыстардың жазылу емлесі. Дауысты дыбыстардың өздеріне тән айтылу, жазыл, ерекшеліктері бар. Қазақтың байырғы сөздерінде дауыстылар бірыңғай жуан немесе жіңішке болса (мектеп, қалам), басқа тілден енген сөздерде жуан, жіңішке дауысты дыбыстар араласып келе береді: мұғалім, депутат, кітап [2].

1. А, е әріптері буын талғамайды. Кез-келген сөздегі бастапқы, ортаңғы, соңғы буындарда кездесе береді: *терезе, балалар*.

2. Ә әріпі буын талғайды, көбінесе сөздің бірінші буындарында жазылады: *сә-би, ә-ке, ә-леу-мет*. Дегенмен, кейбір сөздердің соңғы буындарында жазылады: *күмән, кінә, сіра*.

3. О, ө әріптері буын талғайды. Көбінесе жалаң сөздердің бастапқы буынында жазылады: *ө-сім-дік, бо-ран, бө-де-не, то-пы-рақ*. Кейде, о әріпі орыс тілінен енген сөздердің соңғы буындарында жазылады: *кино, филолог*.

4. Ұ, ү әріптері буын талғайды, сөздің бастапқы буынында жазылады: *үміт, жүрек, ұрыншақ*.

5. Ы, і әріптері буын талғамайды, кез-келген сөздердің барлық буындарында жазыла береді: *мөлдір, ынталы, байлық*.

6. **И** әрпінің алдында қысаң **ы, і** дыбыстары естілгенімен, жалаң **и** жазылады: сиыр-сыйыр емес [3].

Қорытындылай келсек, бұл мәліметтер тек қазақ тіліндегі дауысты дыбыстарға ғана қатысты. Осыдан-ақ қазақ тілінің сөздік қоры ең үлкен, әлемдегі ең таза тілдердің бірі екендігін байқаймыз.

Әдебиет:

1. Қазақ тілі. Энциклопедия. — 7–10 бб.
2. Қазақ әдебиеті. Энциклопедиялық анықтамалық. — 58–60 бб.
3. Тарихи тұлғалар. Танымдық-көпшілік басылым. — 25–27 бб.

Бала бақша тәрбиешілерінің тіл мүкiстiгi бар балалармен жұмысының ерекшелiктерi

Оразғалиева Аружан Баянғалиевна, студент

Ғылыми жетекші: Ибраев Сакен Ашимович, медицина ғылымдарының кандидаты, аға оқытушы
Қызылорда «Болашақ» университеті (Қазақстан)

Берілген мақалада бала бақша тәрбиешілерінің тіл мүкiстiгi бар балалармен жұмысының ерекшелiктерi қарастырылады.

Кiлттi сөздер: жұмбақ өлең, жұмбақ айтыс, каламбур тәсiлi.

Особенности работы воспитателей детского сада с детьми с языковой отсталостью

Оразғалиева Аружан Баянғалиевна, студент

Научный руководитель: Ибраев Сакен Ашимович, кандидат медицинских наук, старший преподаватель
Кызылординский университет «Болашақ» (Казахстан)

В данной статье рассматриваются особенности работы воспитателей детского сада с детьми с языковыми нарушениями.

Ключевые слова: таинственный стих, таинственный айтыс, каламбур.

Ақыл-ой кемiстiгiнiң орташа дәрежесi бар балалар санаты гетерогендi топ болып табылады, оның негiзгi жалпы

белгiлерi психофизикалық ақау және көп жағдайда айқын органикалық бұзылулардың болуы болып табылады. Бұл ба-

лаларда жалпы интеллектуалды кемшілік ауызша сөйлеудің болмауымен немесе оның жалпы дамымауымен байланысты. Импрессивті сөйлеуі бұзылған, яғни басқа адамдардың ауызша сөйлеуін қабылдау және түсіну.

Экспрессивті, айтылатын сөйлеу бұзылған. Бұл монотонды, қарқыны бұзылған, эмоционалды бояу жоқ. Сөздік өте шектеулі. Сөйлеудің жалпы дамымауы ауыр қосымша сөйлеу бұзылыстарымен біріктіріледі: дизартрия, алалия, кекіру, артикуляциялық аппараттың өрескел органикалық ақаулары. Сөйлеу аппаратының орталық және перифериялық бөлімдерінің бұзылған құрылымына байланысты дыбыс айтылуының бұзылуы байқалады, оны түзету қиын және өнімділігі төмен. Көпшіліктің сөйлеуі кездейсоқ, хаотикалық сөздер жиынтығымен, егер бар болса, дұрыс салынбаған сөз тіркестерімен ұсынылған. Сөйлеуді дамыту мәселесі өзекті, өйткені сөйлеу адамның кез келген іс-әрекетінің және оның жалпы мінез-құлқының ажырамас бөлігі болып табылады. Сөйлеудің қалыптаспауы Интеллектуалды жеткіліксіздігі бар барлық балаларда байқалады және баланың дамуына, оқуына және әлеуметтенуіне теріс әсер етеді. Сөйлеуді дамыту бойынша уақтылы және мақсатты жұмыс ақыл-ой белсенділігінің дамуына, ақыл-ой кемістігі бар балалардың тұлғааралық қарым-қатынасын және әлеуметтік бейімделуін жақсартуға ықпал етеді [1].

Педагогикалық қолдаудың ерекшеліктері орташа ақыл-ой кемістігі бар балалардың сөйлеуін дамыту бойынша арнайы оқыту жағдайында зерттеушілердің көпшілігі ақыл есі кем балаларда сөйлеудің дамымауының 3 деңгейін анықтайды:

Әдебиет:

1. Екжанова Е. А., Стребелева Е. А. Түзету-дамытушылық оқыту және тәрбиелеу. Интеллектісі бұзылған балаларға арналған өтемақы түріндегі мектепке дейінгі білім беру мекемелерінің бағдарламасы.
2. Комарова С. В. VIII типті бастауыш сынып оқушыларының коммуникативті дағдыларын қалыптастырудағы сөйлеуді дамыту сабақтары.
3. Шипицина Л. М. Ақыл-ойы бұзылған адамдардың қарым-қатынас дағдыларын дамыту. Санкт-Петербург: Әлеуметтік педагогика және психология институты.

Арнайы мектеп оқушыларының жазу ерекшеліктері

Серікбай Бибінұр Еркінқызы, студент
Ғылыми жетекші: Нұрхашова Айнұр Болатқызы, аға оқытушы
Қызылорда «Болашақ» университеті (Қазақстан)

Берілген мақалада арнайы мектеп оқушыларының жазу ерекшеліктері қарастырылады.

Кілтті сөздер: орфография, дисграфия, логопед, артикуляция.

Особенности письма учащихся специальной школы

Серикбай Бибинур Еркиновна, студент
Научный руководитель: Нурхашова Айнур Болатовна, старший преподаватель
Кызылординский университет «Болашақ» (Казахстан)

В данной статье рассматриваются особенности письма учащихся специальной школы.

1 деңгей. Бала сөйлеуді әрең түсінеді. Оның сөзінде тек жеке сөздер бар. Ауызша жеткіліксіздік қимылдарды қолдану арқылы толтырылады.

2 деңгей. Баланың сөйлеуді түсінуінде қиындықтар бар. Бұл деңгейде бала сөйлеуді грамматикалық түрде ұйымдастырады, сөздерді қысқа сөз тіркестеріне біріктіреді, жеке сөздерді айта алады, бірақ үйлесімді әңгіме құра алмайды.

3 деңгей. Бала сөз тіркестерін дұрыс құрастырады, бірақ сөйлемдер стереотиптік, аз өзгереді. Сөздік нашар. Бала қарапайым сөздер мен қысқа сөз тіркестерін дұрыс айта алады [2].

Орташа ақыл-ой кемістігі бар балалардағы сөйлеу бұзылыстарының формалары үлкен қиындықтармен және қарапайым нәтижелермен түзетіледі. Орташа ақыл ой кемістігі бар балалардың сөйлеуін дамыту бойынша жұмыс келесі дидактикалық принциптерді ескере отырып жүргізіледі: кешенділік (әсер сөйлеу және сөйлеу емес бұзылулардың бүкіл кешеніне жүзеге асырылады); әр түрлі анализаторларға максималды қолдау; бұзылған функцияның сақталған буындарына сүйену; ақыл-ой әрекеттерін кезең-кезеңімен қалыптастыру; жақын даму аймағын есепке алу; логопедиялық жұмысқа қиындықтарды біртіндеп енгізе отырып, материалдың асқынуы [3].

Қорытындылай келсек, балалардың осы санатын оқыту кезінде баланың коммуникативтік дағдыларды дамыту және сөйлеудің бұзылуын жеңу үшін арнайы (түзету) мектепке дейінгі білім беру мекемесіне түскен сәттен бастап сөйлеуді дамытуда педагогикалық сүйемелдеу жүзеге асырылады, бұл жеке әлеуметтік байланыстардың толықтығын қамтамасыз етеді.

Ключевые слова: орфография, дисграфия, логопед, артикуляция.

Орфографиялық қателер-негізінен екпінсіз дауысты, айтылмайтын дауыссыз дыбыстарды білдіретін әріптерге, дауысты және дауыссыз дыбыстарды жазуға, дауыссыз дыбыстарды жұмсартуға арналған. Ақыл-есі кем оқушыларда жазудағы қателіктердің пайда болуының негізгі себептері: барлық сөйлеу дыбыстарының дұрыс айтылмауы; есту дыбыстарын дұрыс ажырата алмау; сөздің фонында дыбысты бөлектей алмау; сөздегі дыбыстың орнын анықтай алмау; грамматикалық жүйелердің қалыптаспауы; кеңістіктік және уақыттық көріністердің қалыптаспауы.

Көбінесе ақыл-есі кем оқушыларда хатта келесі дыбыстардың дифференциациясы бұзылады: ц — с, с — т, с — ш, дауысты және дауыссыз дыбыстар, әсіресе д — т, б — п, г — к, з — с, ж-ш. Жазу дағдыларын меңгерудегі қиындықтар құбылыстардың үш тобының үйлесуі нәтижесінде пайда болады: белгілі бір ми жүйелерінің биологиялық жеткіліксіздігі; орталық жүйке жүйесінің функционалдық жеткіліксіздігі; артта қалғандарға жоғары талаптар қоятын орта жағдайлар даму немесе жетілмеген психикалық функциялар. Жазуды меңгеру қиындықтары әр түрлі сөйлеу қабілеті бұзылған бастауыш сынып оқушыларында, жоғары психикалық функцияларда, интеллектте, сондай-ақ салыстырмалы түрде сау балаларда байқалады [1].

Дисграфия сөйлеу қабілеті бұзылған балаларда байқалуы мүмкін. Ауырлық дәрежесі әр түрлі: жазудың толық қабілетсіздігінен (алалия, анартрия кезінде) жазудағы жеке қателіктерге дейін. Барлық сөйлеу бұзылыстарында дисграфия пайда болмауы мүмкін. Әдетте бұл бұзылыс ринофонияда байқалмайды. Логопедтің ересек мектеп жасына дейінгі балалармен логопедиялық топтардағы ерте түзету жұмыстары дисграфияның пайда болуының алдын алуға көмектеседі. Тұрақты жазу бұзылыстары бар балалар V типті мектепте ауыр сөйлеу

бұзылыстары бар балаларға оқиды, сөйлеу қабілеті нашар балалар жалпы білім беретін мектепте логопедиялық пунктте оқи алады. Фонетикалық-фонематикалық бұзылулары бар балаларда фонематикалық дисграфия байқалады, сөйлеудің жалпы дамымаған балаларында дисграфияның бірнеше түрі, ең алдымен аграмматикалық және тілдік талдау және синтез. Жалпы сөйлеу қабілеті дамымаған балалар қарапайым жазу дағдыларын меңгереді, бірақ грамматикалық жүйенің бұзылуына байланысты көптеген қателіктер жібереді. Олар көбіне сөздердің аяқталуын дұрыс жаза алмайды. Логопедиялық жұмысты ұйымдастыру үшін логопедиялық тексеру жүргізу, бастауыш сынып оқушыларында жазудың қиындықтарын анықтау қажет [2].

Жазу дағдыларын зерттеу үшін келесі негізгі әдістер қолданылады: арнайы таңдалған мәтіндерді жазу, жеке әріптерді жазу, әртүрлі силлабикалық құрылымдағы сөздерді жазу. Бұл ретте жұмыстың 2 түрін жазу және қолжазба немесе баспа мәтінін жазу және диктантқа жазу ұсынылады. Кешенді тәсіл принципі ауызша сөйлеуді, оқуды және жазуды дамыту бойынша бір уақытта жұмыс істеуді қамтиды. Қазіргі уақытта дисграфия тілдік бұзылыс ретінде қарастырылады, яғни тілдік жалпылаудың дамымауынан туындаған бұзылыс. Дисграфияны тудыратын механизмдер, сонымен қатар, олар ауызша сөйлеу мен оқудың бұзылуын анықтайды. Осыған байланысты дисграфияны жою кезінде логопедиялық әсер сөйлеу бұзылыстарының бүкіл кешеніне әсер етеді [3].

Қорытындылай келе, ақыл-ойы бұзылған балаларда жазу бұзылады, дисграфияның ауырлығы интеллектуалды белсенділік деңгейімен байланысты. Дисграфия көру қабілеті нашар және соқыр, есту қабілеті нашар және саңырау балаларда, психикалық дамуы тежелген балаларда, тірек-қимыл аппараты бұзылған балаларда көрінеді.

Әдебиет:

1. Сүлейменова Р. А., Есенжолова Г. С. Зерде дамуы орташа және терең бұзылған балалардың сөйлеу тілін дамыту және сауаттылыққа үйрету. — 55 б.; 82 б.
2. Сапиоллина А. С. Сөйлеу бұзылыстары бар оқушылардың оқу мен жазудағы кемшіліктерін түзету жұмыстары // [Электрондық ресурс]. — Көру режимі: <https://infourok.ru/logopediya-boyinsha-syleu-bzilstari-bar-oushilardi-ou-men-zhazudai-kemshilikterin-tzetu-zhmistari-tairibindai-bayandama-2885672.html> (қаралған күні: 15.05.2023).
3. Малдыбаева А. О., Орынбаева Э. Ә. Дефектология негіздері. — Шымкент, 2007.

Жазу мен оқуындағы кемістіктердің алдын алу жұмыстары

Есмахан Гүлзат Жәнісбекқызы, студент

Ғылыми жетекші: Шаймбетов Жангельды Мырзагельдиевич, PhD доктор, аға оқытушы
Қызылорда «Болашақ» университеті (Қазақстан)

Берілген мақалада жазу мен оқуындағы кемістіктердің алдын алу жұмыстары қарастырылған.

Кілтті сөздер: жұмбақ өлең, жұмбақ айтыс, каламбур тәсілі.

Работа по профилактике нарушений письма и чтения

Есмахан Гулзат Женисбековна, студент

Научный руководитель: Шаймбетов Жангельды Мырзагельдиевич, доктор PhD, старший преподаватель
Кызылординский университет «Болашак» (Казахстан)

В данной статье рассматривается работа по профилактике нарушений письма и чтения.

Ключевые слова: стихотворение, содержащее загадки, айтыс с загадками, каламбурный подход.

Дислексия және дисграфия интеллект алғышарттарының бұзылуын, когнитивті жетілмегендікті, тіл жеткіліксіздігін, тиісті мінез-құлық реакцияларын, сондай-ақ жазбаша тілдің бұзылуын қамтитын әсерлі синдром. Жазбаша тілдің бұзылуын жеңу бойынша профилактикалық жұмыста дезадаптацияның барлық көрсетілген көріністері қарастырылуы керек, сондықтан көмек жан-жақты болуы керек және оны мамандар тобы жүзеге асыруы керек: психолог, логопед және тәрбиеші [1].

И. Н. Садовникова дислексия мен дисграфияның алдын алуға және жеңуге бағытталған түзету-логопедиялық жұмысты ұйымдастырудың бірнеше принциптері анықталды [2]:

1. Іс-шаралардың кешенділігі;
2. Түзету жұмыстарына қатысатын жекелеген қызметтердің өкілдері: психолог, логопед, мұғалімдер арасындағы сабақтастық. Психологтың, логопедтің тәрбиешілермен байланысы ерекше маңызды;
3. Ата-аналарды баламен түзету және психотерапиялық жұмысқа қосу.

А. Н. Корнеев дислексия мен дисграфияның алдын алудың екі түрін атап өтеді [3]:

І оқу мен жазудың бұзылуының алдын алу аталған бұзылуларға қатысты негізгі этиологиялық факторларды жою болып табылады. Бұл алдын алу үшін бірнеше шаралар қарастырылды:

1. Ұрық пен жаңа туған нәрестенің анти — және перинаталдық патологиясының алдын алу шаралары: болашақ аналар мен жүкті әйелдердің денсаулығын сақтау, жүкті әйелдер үшін оңтайлы ұйымдастыру және жүктіліктің асқынуларының алдын алу, босану жарақатының, ұрық пен жаңа туған нәрестенің инфекциясының алдын алу және т.б.;

2. Балалардың соматикалық және инфекциялық аурушаңдығын төмендету жөніндегі шаралар алғаш рет өмір сүрген жылдары.

3. Перинаталды және церебральды патологияны ерте диагностикалау және уақтылы емдеу.

4. Балалардағы сөйлеу дамуының бұзылыстарын ерте диагностикалау және түзету. Алғашқы сөздердің (1 жылдан 3 айдан кейін) немесе сөз тіркестерінің (2 жастан кейін) кеш пайда болуы логопедтің араласуына жеткілікті негіз болып табылады. Баланың фонологиялық жүйесінің девиантты дамуының белгілері логопедиялық және медициналық-педагогикалық түзету курсы жүргізудің сөзсіз көрсеткіші болып табылады.

5. Балада екі тілділік (екі тілділік) болған кезде сауаттылықты оқытудың барабар әдістерін таңдау қажет. Оқыту тілін өзгерткен, дислексия және Дисграфия қаупі бар балалар және екінші тілді меңгеру кезінде жеке көмек алуы керек.

6. Жұмыс істемейтін отбасылармен және балабақшаға бармайтын балалардың отбасыларымен жұмыс: баланы мектепке дайындау тәсілдерін оқыта отырып, ата-аналарға арналған «мектептерді» ұйымдастыру, оның қажетті сенсомоторлық және сөйлеу дағдыларын дамыту.

ІІ жазудың (дисграфияның) алдын-алу:

1. Тәуекел тобын уақтылы анықтау. Дисграфияның пайда болу қаупі бар балалармен түзету-алдын алу жұмыстары жүргізіледі;

2. Фонетикалық-фонематикалық бұзылуларды түзету;
3. Мектеп жасына дейінгі балаларға бейімделген әдістеме бойынша жазудың функционалдық негізін дамыту;
4. Тәуекел тобындағы балаларға жазуды үйрену қарқыны мен әдістерін даралау қажет.

Қорытындылай келсек, алғашқы оқып үйренудің бұндай саптыларының дайындығынан өткеннен кейін жалпы білім беру мектептегі оқуында ерекше қиындықтар болмайды. Оның үстіне түзету оқуын толық көлемде бітіріп шыққан балалар өздерінің қатарларына қарағанда сауатын ашуды меңгеруге әлдеқайда жақсы дайындалғандығын тексерудің нәтижесі көрсетті.

Әдебиет:

1. Парамонова Л. Г. Логопедия для всех. — Санкт-Петербург, 1997.
2. Логопедия. — Москва, 1996.
3. Корнев А. И. Нарушения чтения и письма у детей. — Санкт-Петербург, 1997.

Түзету мекемелеріндегі логопед маманның атқаратын жұмысы ерекшелігі

Шәкидаева Балнұр Бейсенбайқызы, студент

Ғылыми жетекші: Жәнібекова Сара Сериковна, педагогика ғылымдарының кандидаты, аға оқытушы
Қызылорда «Болашақ» университеті (Қазақстан)

Берілген мақалада түзету мекемелеріндегі логопед маманның атқаратын жұмыстары қарастырылған.

Кілтті сөздер: *перинаталдық кезеңдер, эндогенді, экзогенді факторлар, депрессиялық жағдайлар.*

Особенности работы логопеда в исправительных учреждениях

Шакидаева Балнұр Бейсенбаевна, студент

Научный руководитель: Жанибекова Сара Сериковна, кандидат педагогических наук, старший преподаватель
Кызылординский университет «Болашақ» (Казахстан)

В данной статье рассматривается работа логопеда в исправительных учреждениях.

Ключевые слова: *перинатальные периоды, эндогенные, экзогенные факторы, депрессивные состояния.*

Логопедиялық жұмыстың ерекшеліктері балалар үйіндегі мектеп жасына дейінгі балалармен әртүрлі типтегі мекемелердегі логопедтің қызметі өз ерекшеліктеріне ие. Балалар үйінде жұмыс істейтін логопед әр түрлі дизонтогенезбен ауыратын балаларды кездестіреді. Мұндай балаларда перинаталдық кезеңде әртүрлі жағымсыз факторлардың (алкоголизм, никотин мен нашақорлық, ананың инфекциясы, жүктілік кезіндегі созылмалы аурулардың өршуі және т.б.) күшейетін нашар тұқым қуалаушылықтан сөйлеу бұзылыстары пайда болады. Балалар үйінің тәрбиеленушілерінде туа біткен психикалық және неврологиялық патологиялар жиі кездеседі. Олардың аналары, әдетте, босану емханасына бармайды немесе жүктіліктің соңында тіркелмейді; жүктілікті тоқтатуға немесе асоциалды өмір салтын жалғастыруға тырысады [1].

Мұндай қолайсыз факторлар баланың жүйке-психикалық, превербалды және сөйлеу дамуының қарқынына әсер етпеуі мүмкін емес.

Туылғаннан кейін бірден балалар ана жағынан айырылу жағдайында болады (анасының перзентханада баладан бас тартуы, түзеу колониясындағы балалар үйінде 3 жылға дейін болуы, әлеуметтік жағынан аз қамтылған отбасында тәрбиелеу). Ерте аналық депрессия, өз кезегінде, әлеуметтік және эмоционалдық депривацияға әкеледі, бұл жағдайды айтарлықтай қиындатады.

Балалар үйінде тұратын балалар үшін «тұйық қозғалыстар» (саусақтарды сору, денені тербету) тән, олар зейінді шоғырландыру қажет болғанда, сондай-ақ толқу кезінде күшейеді.

Логопед лексика-грамматикалық жүйені, фонетикалық-фонематикалық жүйені, үйлесімді сөйлеуді дамытуға байланысты мәселелерді шешумен қатар, балаларды құрбылары мен ересектерді тыңдауға және естуге үйретуі, қарым-қатынастың негізін салуы керек, өйткені балада кемшілік бар. Ата-аналармен және олармен қарым-қатынас жасау мүмкіндігі, дүниені «тануға»

көмектесу, әртүрлі байланыстар орнатуға үйрету. Мұның бәрі, сөзсіз, үй тапсырмасын орындауда ата-ананың көмегіне сене алмайтын логопедтің жұмысын қиындатады [2].

Логопедиялық араласудың сәттілігінің маңызды шарты балалармен алғашқы байланыс орнату болып табылады. Депрессия жағдайында тәрбиеленген балалар жаңа адамның пайда болуына ерекше реакция жасайды (көп жағдайда «жабысқақтық» деп аталады). Кейбір балалар жаңадан пайда болған ересек адамды қоршап, құшақтайды, бірақ қоштасу кезінде олар оңай ауысады және қайғы мен қуанышты сезінбейді, басқалары жаңа адамға немқұрайлылықпен қарайтын байланыстан аулақ болуды қалайды. Әлеуметтік депривация жағдайындағы балалардың психологиялық статусында мазасыздық, қорқыныш, осалдықтың жоғарылауы қасиеттердің болуы маңызды: шыдамдылық, эмоционалдық тұрақтылық, балаларға терең эмпатия, ізгі ниет. Балалар үйіндегі түзету-дамыту жұмыстарының тиімділігін арттыру үшін жалпы қабылданған дидактикалық принциптермен қатар логопед келесі принциптерді сақтауы керек:

- мотивацияның болуын, баланың маманның алдына қойған мақсатына жетуге деген ұмтылысын білдіретін мотивация принципі. Яғни, сабақтың мақсаты балалар оны шешкісі келетіндей етіп қойылуы керек.
- өнімді ақпаратты өңдеу принципі әр баланың әртүрлі құралдардың көмегімен ақпаратты өңдеуін көздейтін сабақтарға тапсырмалар мен жаттығуларды енгізуді көздейді [3].

Қорытындылай келсек, көбінесе қолдың бұлшықет тонусының әлсіреуі, қозғалыстардың летаргиясы байқалады. Бұлшықет гипертониясының жиі жағдайлары бар. Балалар үздіксіз қозғалыс жағдайында болады, олар тапсырмаға, тапсырмаға зейінін аудара алмайды. Қарым-қатынас кезінде балалар қолдарындағы заттарды, киім бөліктерін сұрыптайды.

Әдебиет:

1. Малдыбаев А. О., Орынбаева Э. Ә. Дефектология негіздері. — Шымкент, 2007.

2. Өмірбекова Қ, Серікбаева Қ. Логопедия. — Алматы, 1996.
3. Филичева Т. Б., Чевелева Н.А. Логопедическая работа в специальном детском саду. — Москва, 1997.

Дыбыс айту кемшіліктерін түзетудегі логопедиялық жұмыс кезеңдері

Мақсұтова Аружан Мейрамбекқызы, студент
 Ғылыми жетек: Бақытбайқызы Айнур, аға оқытушы
 Қызылорда «Болашақ» университеті (Қазақстан)

Берілген мақалада дыбыс айту кемшіліктерін түзетудегі логопедиялық жұмыс кезеңдері мәселесі қарастырылады.

Кілтті сөздер: дыбыс айту, тілді жаттықтыру, сөйлеу кемшілігі.

Этапы логопедической работы по коррекции недостатков звукопроизношения

Максұтова Аружан Мейрамбековна, студент
 Научный руководитель: Бақытбайқызы Айнур, старший преподаватель
 Кызылординский университет «Болашақ» (Казахстан)

В данной статье рассматривается проблема этапов логопедической работы по исправлению недостатков звукопроизношения.

Ключевые слова: произношение, тренировка языка, речевые недостатки.

Сөйлеу — жеке адамның визиттік картасының бір түрі. Қазіргі уақытта дамуында ауытқуы бар балалардың саны өте көп. Соңғы кодекстерде мүмкіндігі шектеулі балаларды, әсіресе ақыл-ойы бұзылған балаларды практикалық дағдыларға үйрету, олардың қоғамға бейімделуіне мүмкіндік беретін өмірлік құзиреттілікті дамыту тұрғысынан бұрынғыдан да көбірек қарастырылған. үдерісі сөзсіз сөйлеудің коммуникативтік функциясына жатады. Мүмкіндігі шектеулі оқушылардың коммуникативті дағдыларының жетілмегендігі, олардың сөздік жеткіліксіздігі еркін қарым-қатынас процесін қиындатады, балалардың сөйлеу және танымдық белсенділігінің дамуына кедергі келтіреді, мектеп оқушыларының табысты әлеуметтік бейімделу дағдыларының қалыптасуына кедергі жасайды. Жас балалардың дамып келе жатқан сөйлеу тілі дыбыс айтудың кемшіліктерімен ерекшеленеді. Бұның бірінші себебі — артикуляциялық мүшелердің (тілдің, еріннің, таңдайдың, төменгі жақтың) қозғалыстарының толық дамуы. Екінші себебі — фонематикалық есту қабілетінің толық қалыптаспауы, яғни баланың дыбыстарды (фонемаларды) дұрыс қабылдамау және анық естімеу, бір-бірімен ажырамау. Сол себептермен мектепке дейінгі кезеңнің бастауына қарсы бола сөйлеу тілін әжептәуір меңгергенімен қатар, оның сөйлеуінде дыбыс үндері әлде де анық және таза шықпайды. Әрине балалардың барлығы бірдей емес, олар бір-бірінен фонематикалық есту қабілетінің де, сөйлеу моторикасының да дамуы бойынша ерекшеленеді. Кейбір балаларда артикуляциялық қозғалыстарды жасау қиындық туғызбайды, олар бұрын дұрыс айта алмайтын дыбыстың артикуляциялық қалпын бір рет түсіндіріп 3 жастағы балалардың дыбыс айтуындағы кемшіліктері жас ерекшелігіне байланысты, олардың ішінде келесі ақаулықтар жиі кездеседі [1]:

- 1) Ы-ның дыбыстардың ысқырық дыбыстарға алмасуы
- 2) р-дыбысы айта алмауы
- 3) л-дыбысын жұмсартып айту
- 4) жалпы барлық дауыссыздарды жұмсарту.
- 5) ғ, к, х дыбыстары дұрыс айтылмауы немесе т, д дыбыстарға алмасуы және т.б. Дыбыс айту кемшіліктерін түзету жұмысының негізгі кезеңі үш кезеңге бөлінеді: дыбысты қою кезеңі, дыбысты машықтандыру кезеңі және дыбыстарды ажырату (дифференциациялау) кезеңі. Дыбысты қою кезеңнің мақсаты-жеке дыбыстың дұрыс айтылуын қарастыру. Жұмыс мазмұны: дайындық кезеңінде үйренген артикуляциялық аппараты мүшелерінің қимылдарын, қалпыларын біріктіру және осы дыбыстың артикуляциялық базасын қалыптастыру, ауа ағымын және дауысты қосу (ұяң, үнді (сонсорлы) дыбыстары үшін), жеке дыбыстың айтылуын жаттықтыру.

Бірде-бірде мұндай кемшіліктер азаяды, ал 4-5 жасқа қарай балалардың көбісі дыбыстарды дұрыс айтуды меңгереді. Бұның өзі өз бетінше пайда болмайды, балалардың дыбыс айтуы қоршаған ортадағы ересектердің сөйлеу ықпалы арқылы қалыптасады. Егер бала дұрыс сөйлеу тілін естіп жүрсе, егер қалай сөйлеу керек туралы ересектердің дұрыс нұсқауларын қабылдап отырған болса және соның нәтижесінде баланың дұрыс, анық сөйлеуге мұқтаждылығы пайда болса, сол ықпалдың өте жағымды болғаны анық. Сонымен, баланы қоршаған сөйлеу ортасының толқынды болуының маңызы зор. Балаларға олардың дыбыс айту мүмкіндіктеріне келмейтін өлеңдерді жаттату жағдайлары да кездеседі. Сөйлеу жүктемесінің мөлшерден тыс көп болуының салдарынан сөйлеудің физиологиялық механизмдеріне зақым тиеді, жас ерекшеліктеріне байланысты дыбыс айту ақаулықтары күрделеніп түседі [2].

Қорытындылай келе, әдетте балалар 4–5 жасына таман дыбыстарды дұрыс атылуы толық қалыптасады. Дегенмен өз дамуының жеке, әлеуметтік және патологиялық ерекшеліктеріне

байланысты кейбір балалардың дыбыстарды дұрыс атуы қабілеті толығымен қалыптаспай, жетілмей қалады да, тұрақты дислалия атты кемістігіне айналады.

Әдебиет:

1. Қазақ тілі // Дефектология. — 50–51 бб.
2. Артемова Л. В. Дидактические игры. — М., 1992.

Қазақ тіліне оқытудың практикалық және түзетушілік бағыттары

Смағұлова Нұргүл Жұмабекқызы, студент

Ғылыми жетекші: Қирабаева Шолпан Ақашқызы, педагогика ғылымдарының кандидаты, аға оқытушы
Қызылорда «Болашақ» университеті (Қазақстан)

Берілген мақалада қазақ тіліне оқытудың практикалық және түзетушілік бағыттары қарастырылады.

Кілтті сөздер: саясат, тіл мәселесі, грамматика, орфография.

Практические и коррекционные направления обучения казахскому языку

Смагулова Нургуль Жумабековна, студент

Научный руководитель: Кирабаева Шолпан Акашовна, кандидат педагогических наук, старший преподаватель
Кызылординский университет «Болашақ» (Казахстан)

В данной статье рассматриваются практические и коррекционные направления обучения казахскому языку.

Ключевые слова: политика, языковая проблема, грамматика, орфография.

Қазақстанда қазақ тілі барлық мектептердегі ең маңызды пән болып саналады. Қазақ тілі бағдарламасы мынадай бөлімдерді қамтиды: «сауаттылыққа оқыту», «оқу мен тілді дамыту», «грамматика, орфография» және «ауызша сөйлеуді дамыту». Қазақ тілі сабағының негізгі мақсаты — оқушылардың танымдық процестерін түзету және сөйлеуді қалыптастыру. Оқу барысында баланың сөйлеуіне жан-жақты түзету жұмыстары жүргізіледі. Арнайы мектептердегі логопедиялық сабақтарда және қазақ тілі сабақтарында дыбыстың айтылуын түзету жүргізіледі және фонетикалық-фонематикалық ұғымдар қалыптастырылады [1].

Сауаттылыққа оқыту кезеңі алфавитті оқытудан басталады. Ол баланың сенсоримоторлық деңгейін түзетуге, сөйлеудің ауыр кемшіліктерін түзетуге, қоршаған орта туралы дұрыс ұғымдарды қалыптастыруға негізделген. Егер мұндай жұмыстар жүргізілмесе, онда дұрыс оқу және жазу дағдыларын қалыптастыру мүмкін емес. Интеллектуалдық дамуының бұзылыстары бар балаларға ауыр ұғымдарды игеру қиынға соғады, ал жеңіл ұғымды игеру оларға қиындықсыз беріледі. Сондықтан ауыр грамматикалық ұғымдар мен дағдыларды бөлуге және әрқайсысын жеке дара қарастыруға мүмкіндік жасаған дұрыс. Берілген материалды баяу қабылдау, әр тақырыпқа бөлінген сабақ санының көбеюіне әкеледі. Интеллектуалды зақымданған баланың сөйлеуі — бұл дыбыстық жүйенің эмпирикалық ассимиляциясының көрсеткіші, сонымен қатар баланың қалыпты жағдайда сөйлеуі. Бірақ интеллекттің зақымдануына

байланысты олардың сөйлеуі әдеттегі нормадан артта қалады, осыған байланысты үлкен түзету жұмыстары жүргізілуде.

Мамандардың мақсаты — көмекші мектепте қазақ тілі пәнін барынша қарапайым оқыту жолдарын іздеу. Негізгі мақсат-балаларды оқуға және жазуға үйрету, тілдің көмегімен іс-әрекеттерді игеру, ойлауды дамыту, өз ойларын еркін жеткізуге тәрбиелеу. Қазақ тілі сабақтарында мүмкіндігі шектеулі балаларды оқыту кезінде білім беру сапасын, тән қарқыны мен мүмкіндіктерін ескеру қажет. Мысалы, оқу бағдарламасының материалдарын толық игермеген оқушылар бар. Сондықтан, көмекші мектеп оқушыларын оқыту кезінде материалды игеру үшін өзгерістер енгізу қажет [2].

Қазақ тілін оқыту бірнеше кезеңдерден тұрады:

Бірінші кезеңде сауаттылықты дамыту. Бұл кезең балаға шығу тегін, мекен-жайын, заттың түсін, көлемін және тәулік уақытын, және т.б. түсіндіруді қамтиды. Сонымен қатар дыбыспен сөйлеуге, тыныс алу және артикуляциялық жаттығуларға назар аударуды қамтиды.

Екінші кезеңде «бұрын алфавиттік кезең» деп аталады. Бұл кезеңнің негізгі бөліктері мектеп ережелерімен танысу, білім беру тәртібіне үйрету, оқушылардың көру қабілетін, есте сақтау қабілетін және сөйлеуін дамыту, жазуды үйренудің мәнімен танысу, дыбыстар мен буындардың түрлерімен танысу дағдыларымен қамтылады.

Үшінші кезеңде әріптер мен дыбыстардың өзара байланысын анықтауға және сөздерді тасымалдауға үйретіледі.

Төртінші кезеңде грамматиканы, орфографияны және сөйлеуді дамыту міндеттері күрделене түседі.

Бесінші кезеңде көмекші сөздерді, заттың белгісін, санын, әрекетін және атауын білдіретін сөздерді тану. Яғни, зат есімдер, сын есімдер, сандар және етістіктер. Емле бастапқы орынға қойылады.

Алтыншы кезеңде сөйлемнің негізгі мүшелерін білуді, сөйлем түрлерін ажыратуды, лексикалық мағынаны білуді,

омонимдер, антонимдер мен синонимдер туралы терең білуді, тірек сөздердің көмегімен әңгіме құруды қамтиды. Бұл кезеңдерде жас пен дамудың ерекшеліктері ескеріледі [2].

Қорыта айтқанда, қазіргі уақытта арнайы бағыттағы мектеп оқушылары үшін қазақ тілі сабақтарында жаңа оқу-әдістемелік жинақтарды қолданудың рөлі өте маңызды деуге болады. Қазақ тілі сабақтарына арналған дидактикалық материалдар да маңызды рөлге ие.

Әдебиет:

1. Дәріс. Қазақ тілі арнайы мектепте оқу пәні ретінде // [Электрондық ресурс].— Көру режимі: <http://lektsii.net/1-3140.html> (қаралған күні: 15.05.2023).
2. // Дефектология.— 2015.— № 1.— 8 б.

Ақыл-есі кем төменгі сынып оқушыларының сөздік қорының қалыптасу деңгейін зерттеу

Сәкенова Самал Бекбосынқызы, студент
Ғылыми жетекші: Нұрхашова Айнұр Болатқызы, аға оқытушы
Қызылорда «Болашақ» университеті (Қазақстан)

Берілген мақалада төменгі сынып оқушыларының сөздік қорының қалыптасу деңгейі қарастырылады.

Кілтті сөздер: белсенді және пассивті сөздік қорын анықтау, ойлау процестерін дамыту.

Исследование уровня словарного запаса в начальных классах у умственно отсталых детей

Сакенова Самал Бекбосыновна, студент
Научный руководитель: Нурхашова Айнур Болатовна, старший преподаватель
Кызылординский университет «Болашақ» (Казахстан)

В статье рассматривается формирование уровня словарного запаса у младших школьников с умственно отсталым развитием.

Ключевые слова: определить активный и пассивный словарный запас, развитие мышления.

«Өнер алды — қызыл тіл» деп халық даналығында айтылғандай, сөйлеу, пікірлесу, адамның өз ойын анық әрі сауатты жеткізе алуы — ең басты құндылықтардың бірі. Яғни, сөйлеу — бұл қалыпты балалар үшін де, дамуында ауытқулары бар балалар үшін де маңызды байланыс құралы болмақ. Сондықтан ата-ана үшін де, педагог үшін де бастауыш мектеп жасынан бастап баланың сөздік қорын қалыптастыру өзекті мәселе болып табылады. Оқушының сөздік қорын қалыптастыру оның психикалық жағдайымен, танымдық іс-әрекеттерінің даму деңгейімен және негізгі ойлау процестерінің қалыптасуымен тығыз байланысты [1].

Психикалық дамуы тежелген бастауыш сынып оқушыларының сөздік қорының деңгейін зерттеу әдістерін қарастырсақ, Р.С. Немовтың белсенді және пассивті сөздік қорын анықтау әдістерін негізге алар едік. Баланың белсенді сөздік қорын анықтауда «Сурет бойынша сөйлеңіз» әдістемесінде ба-

лаға бірнеше суреттер көрсетіледі және осы суреттерді мұқият қарау үшін балаға 2 минут уақыт беріледі. Егер ол суретке мүлде мән бермесе немесе суретте не бейнеленгенін түсіне алмаса, онда экспериментатор оған көмек үшін ерекше назар аударады. Содан кейін балаға оған не көргені туралы айту ұсынылады. Осы әдісті қолдана отырып зерттеу жүргізетін психолог маман бала нәтижелерін кестеде жазады, онда баланың сөйлеудің әртүрлі бөліктерін, грамматикалық формалары мен құрылымдарының дұрыс қолданылуын назарға алады [2].

Ақыл-есі кем төменгі сынып оқушыларының сөздік қорының қалыптасу деңгейін зерттеу үшін Р.И. Лалаева мен И.В. Кищепова төмендегіше құрылымды ұсынады:

1. Номинативті сөздіктің көлемі мен сапасын зерттеу. Бұл қоршаған орта пәндері бойынша және «Апта күндері», «Жыл мезгілдері», «Дене бөліктері», «Жемістер» және т.б. тақырыптар бойынша әңгімелесу барысында жүргізіледі;

2. Ұсынылған тақырып бойынша әрекеттерді атау қабілетін зерттеу. Тәжірибеге арналған материал — бейнелі суреттер. Тәжірибе алушы кезек-кезек суреттерді көрсетеді, оқушы оларды мұқият қарап шығады, ал соңында кімнің қалай қозғалатынын, қалай әрекет ететінін сұрайды;

3. Тақырыпты білдіретін сөзге анықтамаларды таңдау қабілетін зерттеу. Бұл бөлімде балаға теңіз, гүл, үй және т.б. сияқты бейнеленген суреттер ұсынылады. Оқушыдан суреттегі әр заттың анықтамасын, түрін, түсін сұрайды;

4. Синоним сөздердің атауы. Оқушыға кестедегі сөздерді мұқият оқып шығуға, содан кейін олардың әрқайсысына мағынасы жақын сөз жазуға нұсқау береді;

5. Антоним сөздердің атауы. Тәжірибе алушы оқушыға сөздері бар карточка береді және олардың әрқайсысына мағынасы жағынан қарама-қарсы сөзді таңдап, жазуды сұрайды;

6. Сөздің мағынасын түсіндіру қабілетін зерттеу. Оқушыға кестеде көрсетілген сөздерді мұқият оқып, олардың мағыналарын түсіндіруін сұрайды [2].

Осылайша, мақала барысында айтылғандай әрі бұдан тыс ақыл-есі кем төменгі сынып оқушыларының сөздік қорын талдауға бағытталған әртүрлі әдістер қарастыра беруге болады. Әдістемелер ақыл-есі кем төменгі сынып оқушыларының сөздік қорының қалыптасу деңгейін, тілді меңгеру деңгейін бағалауға, бастауыш сынып оқушыларының лексикалық қорын анықтауға көмектеседі. Сонымен қатар, ұсынылған әдістер ақыл-есі кем төменгі сынып оқушыларының сөздік қорының қалыптасу деңгейін диагностикалауға көмектеседі. Нәтижелерді талдау кезінде алынған мәліметтер психикалық дамуы тежелген бастауыш мектеп жасындағы оқушылардың сөздік қорын байытуға бағытталған жаттығуларды таңдауға негіз болып табылады.

Әдебиет:

1. Лалаева Р. И., Прищепова И. В. Выявление дизорфографии у младших школьников. — СПб.: СПбГУПМ, 1999. — 36 с.
2. Блинова Л. Н. Диагностика и коррекция в образовании детей с задержкой психического развития. — М.: Изд-во НЦ ЭНАС, 2001. — 136 с.

Жалпы тіл кемістігі бар балалармен жүргізілетін логопедиялық жұмыстың ерекшелігі

Таукелова Айдана Дауренбекқызы, студент

Ғылыми жетекші: Қирабаева Шолпан Ақашқызы, педагогика ғылымдарының кандидаты, аға оқытушы
Қызылорда «Болашақ» университеті (Қазақстан)

Берілген мақалада жалпы тіл кемістігі бар балалармен жүргізілетін логопедиялық жұмыстың ерекшелігі қарастырылады.

Кілтті сөздер: қарым-қатынас, сөйлеу тілі, тіл кемістігі.

Специфика логопедической работы с детьми с общими языковыми нарушениями

Таукелова Айдана Дауренбековна, студент

Научный руководитель: Кирабаева Шолпан Акашовна, кандидат педагогических наук, старший преподаватель
Кызылординский университет «Болашақ» (Казахстан)

В данной статье рассматривается специфика логопедической работы с детьми с общими языковыми нарушениями.

Ключевые слова: коммуникация, разговорный язык, языковой дефект.

Адам қарым-қатынасқа түсу өте маңызды. Қарым-қатынасқа түсу үшін сөйлеу тілі жетік дамуы қажет, адам өз ойын еркін жеткізе алуы тиіс. Бірақ сөйлеу тілінде бұзылысы бар адамдар да бар. Соның ішінде біздің қарастыратынымыз жалпы сөйлеу тілінде бұзылысы бар адамдар болмақ. Жалпы сөйлеу тілінің бұзылуы балалардың естуі мен ақыл ойы қалыпты дами тұра баланың сөйлеу тілінің мағыналық және құрамдық компоненттердің күрделі бұзылысы. Жалпы тіл кемістігінің әртүрлі деңгейдегі балалармен коррекциялық-тәрбие жұмыстары арнайы топтарда жүргізіледі. Негізгі жұмысты логопед сабақта тілдің лексикалық-грамматикалық құралдарын қалыптастыру және

байланыстырып сөйлеуді дамыту бойынша жүргізеді. Оларға мыналар жатады: сөздік қорын қалыптастыру, сөйлеудің грамматикалық дұрыстығын және байланыстырып сөйлеуді дамыту [1].

Жалпы тіл кемістігінің бірінші деңгейіндегі балаларды оқыту мыналарды қарастырады: сөйлеуде түсінікті дамыту, еліктеу арқылы өздігінен сөйлеуін дамыту. Балалармен логопедиялық сабақтар жеке немесе топпен өткізіледі. Топта 2–3 адамнан артық болмауы тиіс. Балалармен логопедиялық сабақтар шағын топшаларда (2–3 адам) ойын жағдаяттары түрінде өткізіледі, бұл сөйлеудің мотивациялық негізін біртіндеп қалыптастыруға көмектеседі.

Бірінші деңгейде сөйлеу тілін түсінумен жұмыс жүргізеді. Бұл кезде шынайы қарапайым заттармен түсінік қалыптастырумен жұмыс жүргізіледі. Заттарды бейнелейтін нақты сөздер мен сөз тіркестерін түсінуге негізделеді Логопедиялық жұмыстың алғашқы сәттерінен бастап балалар визуалды әрекетке сүйене отырып, сөз тіркестерін түсінуге бағытталған. Логопед қарапайым екі — үш сөзден тұратын сөз тіркестерімен сөйлейді, бір сөздерді әртүрлі грамматикалық формада қолданады, жеке сөз тіркестерін қайталайды. Балалар сөйлеуде заттардың атауларын білетін болады, баланың өзі орындайтын әрекеттерді меңгереді, бірте-бірте заттардың белгілерін ажыратуға үйренеді. Отбасы мүшелерін, көкөністерді, жемістерді, дене мүшелерін атайтын болады. Олардың қарапайым сөздер құрап үйренеді.

Екінші деңгейдегі баланың сөйлеу белсенділігінің жоғарылауымен сипатталады. Қарым-қатынас тұрақты, бірақ әлі де бұрмаланған және сөздік қорлары шектеулі балалар. Бұл кезеңде балаларды тиімді оқытудың алғы шарты олардың сөйлемнің әрбір мүшесінің мағынасын түсінуі болып табылады. Бұл кезде балалардың сөйлеуіне заттардың көлемі, түсі, дәмі т.б. белгілерін білдіретін қарапайым анықтамалар

енгізіледі. Таныс жағдайлар мен заттар туралы сұрақ-жауап арқылы әңгімелесу ұйымдастырылады.

Үшінші деңгейде сөйлем құрылысында лексика-грамматикалық және фонематико-фонематикалық элементтердің жетілмегендігін сипаттайды. Осындай дәрежедегі балалар әсіресе, мектеп жасына дейінгі балалар айналасындағы құрдастарымен қарым-қатнасқа түсе алмайды. Өз ойын толық жеткізе алмайды. Сөздік қорлары аз болады. Бірақ, өзінің айтайын деген ойын анықтап түсіндіре алмайды.

Төртінші деңгейде оған тіл жүйесінің лексикалық-грамматикалық және фонетикалық-фонематикалық компоненттері дамымаған балалар кірді. Мұндай балалардың сөйлеуі, бір қарағанда, жағымды әсер қалдырғанымен, егжей-тегжейлі терең тексеру кезінде және арнайы таңдалған тапсырмаларды орындау барысында жалпы сөйлеу тілінің дамымағандығы байқай аламыз [2].

Қорытындылай келе, жалпы тіл кемістігі бар балалардың сөйлеу тіліндегі ауытқуларды түзету, бұл балалардың мектепке дайын болуын қамтамасыз етеді. Бұл логопедиялық жұмыстың маңызды шарттарының бірі болып табылады.

Әдебиет:

1. Глухов В. П. Методика обучения детей с ОНР рассказыванию. — Логопедия. Методическое наследие: Пособие для логопедов и студ. дефектол. фак. пед. вузов / Под ред. Л. С. Волковой. — М.: ВЛАДОС, 2003. — С. 280–284.
2. Жукова Н. С. Поэтапное формирование устной речи при ее недоразвитии. — Логопедия. Методическое наследие: Пособие для логопедов и студ. дефектол. фак. пед. вузов / Под ред. Л. С. Волковой. — М.: ВЛАДОС, 2003. — С. 168–180.

Көмекші метептің жоғарғы сынып оқушыларының сөздік қорын дамыту

Амангелді Жансезім Бахытқызы, студент

Ғылыми жетекші: Шаймбетов Жангельды Мырзагельдиевич, PhD доктор, аға оқытушы
Қызылорда «Болашақ» университеті (Қазақстан)

Берілген мақалада көмекші мектеп оқушыларының сөздік қорын дамыту мәселелері қарастырылады.

Кілтті сөздер: оқыту әдістемесі, артикуляциялық гимнастика, фольклорлық шығармалар.

Развитие словарного запаса старшекласников вспомогательной школы

Амангельды Жансезим Бахытовна, студент

Научный руководитель: Шаймбетов Жангельды Мырзагельдиевич, доктор PhD, старший преподаватель
Кызылординский университет «Болашақ» (Казахстан)

В данной статье рассматриваются вопросы развития словарного запаса учащихся вспомогательной школы.

Ключевые слова: методика обучения, артикуляционная гимнастика, фольклорные произведения, фольклорные произведения.

Байлықәдетте материалдық немесе рухани құндылықтардың көптігі деп аталады. Байлық критерийлері — бұл белгілі бір сұранысты қанағаттандыру үшін қажетті осы құндылықтардың салыстырмалы сандық жеткіліктілігі. Айталық, қазақ жері пайдалы қазбаларға бай болса, мұны басқа елдердің байлығымен салыстыру арқылы дәлелдеу қиын емес. Сондай-ақ қазақ тілі

мен басқа тілдердің лексикалық қорын салыстыра отырып, тіліміздің басқа тілдермен салыстырғанда қаншалықты бай екендігін анықтауға болады. Ол үшін байлықтың өлшемін шешіп, салыстыру үшін тілді таңдау керек [1].

Оқушылардың сөйлеу тілін дамытудың бірінші бағыты — қазақ әдеби тілінің нормаларын меңгерту: әдеби

дыбыстау, сөз түрлерін жасау, сөз тіркестері мен сөйлемдерді құрастыру, сөздерді лексикалық мағынасына, стиліне сәйкес қолдану. Қазақ әдеби тілінің нормаларын меңгеру оқушылардың сөйлеу тіліндегі диалектизмдер мен жаргондарды жоюға бағытталған жүйелі жұмысты көздейді.

Екінші бағыт — оқушылардың сөздік қорын және грамматикалық құрылымын байыту. Ана (қазақ) тілі сабақтарында сөздердің сөздік қорын байыту жүйелі сөздік жұмысы арқылы қамтамасыз етіледі. Балалардың сөйлеу тілінің грамматикалық құрылымын байыту сөз тіркестері мен сөйлемдердің синонимдері бойынша тұрақты жұмыс жүргізу, тілдік бірліктердің формасын, мағынасын және қолданылу ерекшеліктерін бақылау арқылы жүзеге асады.

Оқушылардың сөйлеу тілін дамытудың үшінші бағыты — ойды ауызша және жазбаша түрде біркелкі жеткізу дағдылары мен дағдыларын қалыптастыру. Біріктірілген сөйлеуді дамыту арнайы жаттығуларды орындау және презентациялар мен эсселерді дайындау кезінде жүзеге асырылатын мәлімдеменің мазмұны, құрылысы және тілдік безендірілуі бойынша жұмыстарды қамтиды.

Сөйлеуді дамыту жұмыстары мәнерлеп оқу дағдыларын қалыптастыруды қамтиды. Мәнерлеп оқу сабақтарының алдында және оқушылардың сөйлеуді есту қабілетін дамыту жұмыстары (сөздегі дыбыстарды ажырата білу, сөздерді анық айту, екпінді және екпінді буындарды ажырату, сөйлемнің шекарасын анықтау, дауысты көтеру және төмендету, жылдамдықты

арттыру) жүргізіледі. және сөйлеу қарқынын бәсеңдетіңіз, логикалық екпін түсетін сөздерді бөлектеңіз) [2].

Көмекші мектептердегі оқушыларының сөздік қорын байыту үшін оқытудың тұлғалық-бағдарлы, танымдық-коммуникативтік, белсенділік-бағдарлы тәсілін жүзеге асыруды қамтамасыз ететін келесі мақсаттарға бағытталған:

- қазақ әдеби тілінде оны қолданудың әртүрлі салаларында және жағдаяттарында еркін сөйлеуді қамтамасыз ететін сөйлеу-ойлау белсенділігін, коммуникативтік дағдыларын жетілдіру;
- оқушылардың сөздік қорын және грамматикалық құрылымын байыту;
- сөйлеу әрекетіне және өзара түсіністікке дайындығы мен қабілетін, сөйлеу қажеттілігін дамыту, өзін-өзі жетілдіру;
- қазақ тілі, оның құрылымы мен қарым-қатынастың әртүрлі салаларындағы және жағдаяттарындағы қызметі туралы білімдерін дамыту [3].

Қорытындылай келе, синонимдердің жасанды көбеюі тілді бейнелеуді қиындатады. Осы тұрғыдан алғанда, синонимдерді көбейту, семантикалық өрістегі сөздердің барлығын синонимдік дәрежеге көтеруге бағытталған мақсатты жұмыстар тілге тигізген зияннан басқа ештеңе емес. Көп жылдық сөйлеу тәжірибесі көрсеткендей, тіл байлығы ең алдымен тұрақты түрде қолданылатын, жеке мағыналық жүкті арқалаған лексикалық бірліктердің көптігімен өлшенеді.

Әдебиет:

1. Дульнев Г.М. Об усвоении учащимися вспомогательной школы словарного состава родного языка // Учебно-воспитательная работа в специальных школах. 1982.— Выпуск 4.
2. Захина Б. Б. 5-сыныпта лексиканы оқытуға байланысты сөйлеуді дамыту әдістемесі.— А., 1995.
3. Қазақ фольклоры мен халық педагогикасының мәселелері / Ред. А. С. Қоңыратбаев.— Алматы, 1984.

Молодой ученый

Международный научный журнал
№ 24.1 (471.1) / 2023

Выпускающий редактор Г. А. Кайнова
Ответственные редакторы Е. И. Осянина, О. А. Шульга, З. А. Огурцова
Художник Е. А. Шишков
Подготовка оригинал-макета П. Я. Бурьянов, М. В. Голубцов, О. В. Майер

За достоверность сведений, изложенных в статьях, ответственность несут авторы.
Мнение редакции может не совпадать с мнением авторов материалов.
При перепечатке ссылка на журнал обязательна.
Материалы публикуются в авторской редакции.

Журнал размещается и индексируется на портале eLIBRARY.RU, на момент выхода номера в свет журнал не входит в РИНЦ.

Свидетельство о регистрации СМИ ПИ № ФС77-38059 от 11 ноября 2009 г., выдано Федеральной службой по надзору в сфере связи, информационных технологий и массовых коммуникаций (Роскомнадзор).

ISSN-L 2072-0297

ISSN 2077-8295 (Online)

Учредитель и издатель: ООО «Издательство Молодой ученый». 420029, г. Казань, ул. Академика Кирпичникова, д. 25.

Номер подписан в печать 30.06.2023. Дата выхода в свет: 07.07.2023.

Формат 60×90/8. Основной тираж номера 500 экз., фактический тираж выпуска 16 экз. Цена свободная.

Почтовый адрес редакции: 420140, г. Казань, ул. Юлиуса Фучика, д. 94А, а/я 121.

Фактический адрес редакции: 420029, г. Казань, ул. Академика Кирпичникова, д. 25.

E-mail: info@moluch.ru; <https://moluch.ru/>

Отпечатано в типографии издательства «Молодой ученый», г. Казань, ул. Академика Кирпичникова, д. 25.